

✿ EPSKE NARODNE PESME

U našim epskim narodnim pismama opevani su junački podvizi naših predaka i istorijski događaji počevši od vremena stvaranja srpske feudalne države, pa sve do stvaranja moderne Srbije tokom devetnaestog veka. Zavisno o vremenu kada se odvijao ratni događaj ili junaka koji opevan u pesmi, srpske epske narodne pesme su grupisane u nekoliko ciklusa pesama.

✿ **Pretkosovski ciklus epskih pesama** odnosi se na istorijski period i događaje koji su se dešavali pre Kosovskog boja, u periodu uspona srpske feudalne države pod vođstvom Nemanjića. Stevan Nemanja je doprineo objedinjavanju srpskih zemalja i učvršćivanju hrišćanske crkve i vere, dok je Car Dušan zaslužan za napredak srpske države u društvenom i ekonomskom pogledu. Pesme ovog ciklusa su među najstarijim zapisanim epskim pismama i njihov broj je relativno mali. U njima su opevani Nemanjići i Mrnjavčevićima, a glavni motiv je motiv pojedinca - heroja. Iako se o srpskim srednjovekovnim velikašima zna dosta kao o istorijskim ličnostima, narodne pesme su donele jedno posebno, narodno viđenje njihovog čojstva i junaštva. Oni su junaci koji su hrabri u boju, mudri u miru, lukavi s lažljivcima, dobri sa pravednicima, nepomirljivi sa tiranima, a veličanstveni u pobjedi i u porazu. Kao što to tradicija od njih traži, oličenje su čojstva i junaštva, za njih je njihova reč svetinja i nikada je ne bi pogayili, čak ni po cenu cenu gubitka sopetvenog života.

✿ **Kosovski ciklus epskih pesama** obuhvata pesme u kojima je opevan tok i ishod sukoba turske i srpske vojske na Kosovu polju na Vidovdan, 28. juna 1389. godine. Ove pesme spadaju među umetnički najuspelija ostvarenja naše narodne epike. One su su najsloženije i najpotresnije epske pesme i sve govore posredno ili neposredno o Kosovskom boju, vezuju se za iste likove, a vremenski su ograničene na kratak period pre boja, za vreme boja i nakon njega. U pismama kosovskog ciklusa dominiraju dva glavna motiva data u kontrastu: motiv herojske pogibije i motiv izdaje. Po shvatanju narodnog pevača svi koji su izginuli na Kosovu polju su srpski heroji, dok oni koji su boj preživeli su izdajnici srpskog roda. Osnovu predanja ovog ciklusa čine herojski podvig Miloša Obilića i izdaja Vuka Brankovića. Narodni pevači su krivicu za poraz svalili na Vuka koji je bio vladar Kosova. U njihovim očima Vukova krivica je poticala iz činjenice da je ostao živ, dok su svi ostali srpski junaci izginuli u borbi.

✿ **Ciklus pesmama o Kraljeviću Marku** obuhvata pesme u kojima su narodni pevači opevali skoro ceo život Kraljevića Marka, od njegovog rođenja pa do smrti. Oni se nisu držali istorijske činjenice da je Marko bio turski vazal i da se borio na strani Turaka, već su gradili njegov lik u skladu s težnjama i mislima porobljenog naroda. Osvetničke i oslobodilačke težnje naših predaka tražile su jakog, lukavog, snažnog borca koji se neće plašiti, niti pokoravati. Našle su ga u liku Markovom, čoveku ogromnih sposobnosti, velikom junaku i zaštitniku sirotinje i potlačenih, neustrašivom borac protiv nasilja i nepravde. U pismama Kraljevića Marka krase i pozitivne osobine i negativne osobine. s jedne strane nežnost prema majci, ljubav prema nezaštićenima i poštenima, a naročito prema siromašnima, a s druge strane bio je kavgadžija, ubojica, samovoljan, plah, prek čak i pohlepan. U bitkama on uvek pobeđuje nasilnike i turske siledžije i iako je priznavao tursku vlast o čemu govore neke pesme, nije bio ropski pokoran. Mrzeo je turskog cara, a kad je ratovao za njega, išao je radi dobra svoga naroda. Prema pesmi, Kraljević Marko nije ni poginuo ni umro..aspao je, pa ako zatreba narodu, on će se probuditi. Ovo se tumači opštim stavom naroda i njegovih pevača da san o slobodi nikada ne umire, pa ni junak koji je se za nju bori.

✿ **Pokosovski ciklus pesama** obuhvata pesme o otporu turskim osvajačima i prilikama u našoj zemlji posle poraza na Kosovu polju. Srpska država nije pokorena odmah, nego je bila osvajana još oko sedamdeset godina posle kosovskog boja. Kad su je turski osvajači potpuno zauzeli nastao je veliki teror nad narodom. Mnogi Srbi iselili su se u Južnu Ugarsku, stupili u mađarsku vojsku i borili se protiv turskih osvajača, braneći tako svoj čast i otadžbinu. U Srbiji u otporima turskim osvajačima isticali su se braća Jakšići, Vuk Grgurović, vojvoda Prijezda, Oblak Radosav i drugi. U Cnoj Gori najsnažniji otpor Turcima pružali su Crnojevići. U svim pismama pokosovskog ciklusa opevan je viteški otpor srpskih i crnogorskih junaka prema nasilju, nepravdi i zulumu surovih Turaka. Mržnja prema bezdušnom osvajaču i želja za slobodom bile su velike. One su našim junacima davala ogromnu snagu i učvršćivala misao da je bolje umreti ponosno stojeći, nego živeti klečeći, bez časti i dostojanstva.

✿ **Hajdučki ciklus pesama** obuhvata pesme o hajducima, hrabrim srpskim odmetnicima koji su se borili protiv turskog zuluma i bili zaštitnici porobljenog srpskog naroda. Hajduci su se skupljali u družine i imali su vođu čiju su zapovest ostali članovi hajdučke družine izvršavali bez pogovora. Najbolji junak nije bio onaj koji je najhrabriji, već onaj koji je bio dostojan časti i odgovornosti da predvodi hajdučku družinu. Obično je to bio najiskusniji i najstariji hajduk. Najčešće teme koje se javljaju u pismama o hajducima su: hajdučki megdani, izbavljenje hajduka iz tamnice, neverni pobratim, kum ili jatak, neverna žena, otmica devojke, a glavni motiv skoro svih epskih pesma hajdučkog ciklusa je izdržljivost i junaštvo hajduka, njihova čestitost i odlučnost da se odupru svom mučitelju i izdrže sve muke. Hajduci su opevani kao nadljudi, osobe kosmičke snage, nadmoćne i nesalomive, koje uvek istraju u svojim ciljevima, istrpe sva iskušenja i do kraja slede svoje ideale.

✿ **Uskočki ciklus pesama** obuhvata pesme o uskocima, senjskim i kotarskim junacima koji su poput hajduka u Srbiji ratovali na hrvatskom i crnogorskom primorju. Za razliku od hajduka, koji su protiv Turaka ratovali sebe radi ili iz čiste osвете, uskoci su bili istiniti borci za slobodu svog naroda. U pismama uskočkog ciklusa narodni pevači su sledili istorijske činjenice, pa su glavni junaci ovih pesama postojali pod istim ili sličnim imenom, a njihovi podvizi su verno prikazani. Opevani baš onakvi kakvi jesu, bez preuveličavanja od strane pevača i dodavanja bilo kakvog epskog kolorita. Među uskočkim pismama lepotom se najviše izdvajaju one pesme u kojima je heroika glavnog junaka udružena sa snažnim porodičnim osećanjem. Glavni motiv ovih pesama, pored hrabrosti glavnih junaka je i njihova duboka porodična solidarnost, vernost, ljubav, dobrota i nežnost, osobine koje su u kontrastu sa krvavom stvarnosti o kojoj same pesme govore. Hrabro srce ispunjeno ljubavlju prema svojim najbližim, junacima ovih pesama daju snagu da izdrže sva iskušenja pred koje ih je život stavio.

✿ **Ciklus pesama o oslobođenju Srbije i Crne Gore** su epske pesme najmlađe po postanku i one obuhvataju period ustaničke Srbije na početku devetnaestog veka. Tursko nasilje koje se stalno pojačavalo i opšte revolucionarne prilike u Evropi, doprineli su da otpor srpskog naroda preraste u veliku osvetu — u ustanak. Ceo narod bio je jatak, a skoro svaki deseti čovek hajduk. Širom Srbije stvarale su se hajdučke družine koje su izolovano vodile borbe. Kasnije, hajdučke družine su se povezivale i protiv turskih osvajača započela je zajednička i organizovana borba. Udruženim snagama u beogradskom pašaluku je 1804. godine podignut Prvi srpski ustanak koji je započeo kao lokalna pobuna protiv dahija, a kasnije je prerastao u srpsku revoluciju. Ustanici predvođeni Karađorđem uspeali su da oslobode pašaluk. Srpska vojska je pobedila tursku vojsku na Mišaru, Deligradu, Loznici i drugim mestima širom Srbije. Slavna borba protiv turskih osvajača jedne male ustaničke vojske rodila je svoje narodne pesnike, a među njima i guslara Filipa Višnjića.

Епске народне песме су добиле име од грчке речи епос, што значи реч, говор, прича. За разлику од лирских народних песама, у којима се, у првом реду, исказују осећања, у епској народној песми се пева о неком догађају.

Узимајући као показатељ време, односно историјске догађаје о којима песме сведоче, Вук Караџић је нашу епику поделио на песме најстаријих времена, песме средњих и песме новијих времена.

Према стиху у ком су испеване, епске песме се деле на песме дугог стиха- бугарштице (петнаест до шеснаест слогова) и на песме кратког стиха (десет слогова).

Десетерачка епска поезија је изузетно стара и представља особену песничку повесницу. Пева о разним историјским догађајима и личностима. Вук их је назвао јуначким песмама.

Спадају у најлепша дела наше народне књижевности. Певају се уз гусле. Њихова мелодија је једнолика, отегнута, широка, и потпуно одговара њиховом садржају.

Поред наведених подела, епске песме се могу поделити на циклусе:

1. неисторијски (легендарни) и
2. историјски: преткосовски, косовски, циклус о Марку

Краљевићу, покосовски, хајдучки, ускочки, циклус ослобођења Србије и циклус ослобођења Црне Горе.

НЕИСТОРИЈСКИ (ЛЕГЕНДАРНИ ЦИКЛУС)

Овај циклус обухвата народне песме у којима су опеване личности и догађаји непознати историји. Подсећају на бајке, јер певају о змајевима, вилама, дивовима. Из њих сазнајемо да је ондашњи човек природне појаве (земљотрес, поплаве, кишу, грмљавину, град) објашњавао на примитиван начин, као вољу виших сила.

Међу њима има и песама које говоре о свакодневном животу људи.

Најпознатије песме овог циклуса су: *Свеци благо дијеле, Јетрвица адамско колена, Бог ником дужан не остаје.*

ПРЕТКОСОВСКИ ЦИКЛУС

Овај циклус обухвата песме које певају о догађајима и јунацима пре Косовског боја (1389). Најчешће певају о Немањићима и Мрњавчевићима. У преткосовским песмама историја је прожета легендом. Овај циклус садржи песме изузетне уметничке лепоте: *Урош и Мрњавчевићи, Зидане Скадра, Женидба краља Вукашина, Бановић Страхиња* итд.

КОСОВСКИ ЦИКЛУС

Косовски циклус је песничко сведочанство народног генија о догађају који представља кључну тему српске епике. Песме које чине овај циклус су тематски чврсто повезане. Деле се на три групе: песме пре, за време и после Косовског боја.

Главни јунаци косовске драме су кнез Лазар Хребелјановић и Милош Обилић. На другој страни је Вук Бранковић, ког народни певач приказује као издајника. Пример ових песама су: *Цар Лазар и царица Милица, Косовка девојка, Смрт мајке Југовића* итд.

ЦИКЛУС О МАРКУ КРАЉЕВИЋУ

Марко Краљевић је син Вукашина Мрњавчевића. Након битке на Марици управљао је Прилепом као турски вазал.

Историјски невелика улога Марка Краљевића се много разликује од његове епске величине. Његов лик отелотворава притајену народну снагу и правичност, пркос и отпор турком силништву. Ове песме Марка приказују као храброг и ћудљивог јунака необичне снаге. Народни певач мења историју. Он жели да у тешким данима ропства има заштитника који ће победити великог непријатеља.

Неке од многобројних песама су: *Марко Краљевић укида свадбарину, Марко Краљевић и Муса Кесеџија, Орање Марка Краљевића, Смрт Марка Краљевића.*

ПОКОСОВСКИ ЦИКЛУС

Песме овог циклуса опевају догађаје после Косовског боја. Теме су углавном везане за Бранковиће, Јакшиће и Црнојевиће. Тематску разуђеност овога циклуса потврђују песме о Сибињанин Јанку, деспоту Ђурђу, Јерини, боланом Дојчину. Сведоче о надирању Турака и губљењу српске самосталности. Неке од њих су: *Болани Дојчин, Диоба Јакшића, Смрт војводе Пријезде.*

ХАЈДУЧКИ ЦИКЛУС

Овај циклус пева о хајдуцима. Хајдуци су одметници који су се борили против турских насилника. Они четују по горама, борећи се од пролећа до јесени. Нападају турске караване и отимају им благо. Заштиту имају у народу и код јатака. У стању су да поднесу велике муке. Неке од песама ових циклуса су: *Стари Вујадин, Мали Радојица, Старина Новак и кнез Богосав.*

УСКОЧКИ ЦИКЛУС

Овај циклус опева јунаке и догађаје (женидбе, отмице, јуначке двобоје, тамновања и ослобађања) повезане са војевањем ускока. После пада Босне и Херцеговине под турску власт, многи људи из ових крајева су побегли у Далмацију и утврдили се прво у граду Клису, а затим у Сењу. Ступили су у аустријску војску и бранили своју територију од турских напада. То су били ускоци који су прелазили (ускакали) преко границе на турску територију, пљачкали и са пленом се враћали преко границе. Борба хајдука и ускока се не разликује много, јер су и једни и други били осветници и заштитници народа. Па ипак, ускоци су се разликовали од хајдука по начину живота и ратовања. Док су хајдуци живели по горама и шумама и скривали се код јатака, дотле су ускоци имали своје породице и са њима живели у својим домовима. Хајдуци су имали мање чете, а ускоци су нападали у већим групама.

Неке од познатих песама су: *Ропство Јанковић Стојана, Сењанин Тадија, Иво Сенковић и ага од Рибника.*

ЦИКЛУСИ О БОРБАМА ЗА ОСЛОБОЂЕЊЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ

Певају о настојању ових народа да се ослободе од Турака.
Познате песме су: *Истрага потурица, Три сужа, Петровић Батрић* (циклус ослобођења Црне Горе); *Почетак буне против дахија, Бој на Мишару, Бој на Лозници* (циклус ослобођења Србије).
Литература: „Књижевност у основној школи“, Надежда Влашић, Љиљана Томић, Миодраг Војиновић, Драгослав Радосављевић

O SRPSKOM NARODNOM PESNIŠTVU

IV — EPSKE NARODNE PESME

Epskih pesama narodnih ima brojem veoma mnogo: nekoliko hiljada dužih i kraćih, od kojih su one najkraće obično duže od najdužih lirskih; sadržajem, one su isto tako raznovrsne kao lirske; oblikom, one su isto tako lepe, iako manje raznolike od njih; svojom opštom vrednošću, one su isto tako znatne i, šta više, u mnogo čemu nadmašuju lirsko pesništvo. U najvećem broju slučajeva, one su duboko srpske po obeležju, pa čak to obeležje imaju i onda kad pozajmljuju svoje predmete iz opšte riznice starih priča ili predanja koje srpski narod deli s drugim narodima.

Po sadržini, epske narodne pesme dele se u desetak vrsta (ciklusa ili krugova), od kojih se mnoge mogu dalje deliti u podvrste, prema događajima koji se u njima opevaju; ali se, pri ovoj podeli (kao i pri podeli lirskih pesama), mnoge pesme mogu u isti mah staviti u dve, tri, pa i u više vrsta.¹ Uglavnom, ima dve vrste epskih pesama: neistorijskih i istorijskih.

Pesme neistorijske znatne su po broju, i raznolike po predmetu. U njima se opevaju većinom događaji izmišljeni, starijeg porekla, ali su poneke od tih pesama uzele i novije predmete, događaje verovatno stvarne, iz života ličnosti nepoznatih istoriji.

Među onima najstarijim nalaze se pesme o umišljenim bićima, zmajevima, vilama, divovima, bajke dosta često slične narodnim pripovetkama, koje postoje u predanju mnogih drugih naroda i u kojima se ogledaju stara verovanja iz neznabožackog doba, zaodevena u lepe pesničke oblike. Posle njih idu pesme iz hrišćanskog sveta, o Bogorodici, Hristu, Jovanu Krstitelju, svetom Nikoli, o anđelima, o paklu i grešnicima, o traženju

časnih krsta, o čudesima. Tu dolaze naročito razne žalosne povesti o stradanjima pravednih i zločinima grešnih, o nesrećama porodičnim; u mnogima se opevaju ženidbe. Izvesne od ovih povesti došle su preko crkve u narod, i u njima se jako ističe narodno versko osećanje, koje često ide do sujeverja; mnoge su došle iz usmene i pisane književnosti tuđih naroda, najčešće preko Grka, s kojima je u srednjem veku srpski narod stajao u tesnoj vezi. — Izvesne od tih pesama dobile su vremenom karakter istorijskih pesama, na taj način što se događaji koje one opevaju pripisuju poznatim istorijskim ličnostima; to je slučaj sa pesmama: Ženidba Dušanova, Zidanje Skadra, Marko Kraljević i Mina od Kostura, i drugim.

Pesme istorijske najznamenitiji su deo srpskog narodnog pesništva. U njima se opevaju događaji srpske istorije od XII veka do najnovijih vremena. Ne treba tražiti tačnosti u tim pesmama; one, istina, opevaju velika dela pojedinih ljudi koji su učinili jaka utiska na maštu narodnu, ili velike događaje koji su bili od odlučna značaja po njegovu sudbinu, ali ih opevaju na svoj način: one prikazuju narodno shvatanje tih ljudi i tih događaja, koje vrlo često ne odgovara istoriji, ali koje je ipak savršen izraz duha narodnog, i kao takav ima važnosti i po svojim visokim pesničkim osobinama, i po ulozi koju je to pesništvo imalo u poznijoj istoriji narodnoj: u čuvanju narodne svesti u vremenima robovanja, u stvaranju oduševljenja i poleta u danima oslobođenja narodnoga, u obnovi i jačanju njegove nove države, u dobru i u zlu, u porazu i u pobedi.

Pesme istorijske dele se u krugove prema događajima o kojima se u njima peva. Najstariji su događaji iz vremena Nemanjića i Mrnjavčevića, to će reći iz doba pre Kosovske pogibije; ovom krugu pripadaju pesme o Nemanji, o svetom Savi, o Stevanu Dečanskom, koje nisu mnogobrojne, o caru Dušanu, kojih ima više, o sinu njegovu Urošu, o velikašu njegovu kralju Vukašinu Mrnjavčeviću (1366—1371), ocu velikog narodnog junaka Kraljevića Marka, o braći Vukašinovoj Uglješi i Gojku. - Za njima dolazi krug kosovskih pesama, u kojima se peva o pogibiji srpskoj na Kosovu polju 15. juna 1389; uz pesme o Kraljeviću Marku, ovo je najlepši krug srpskih narodnih pesama. U njima se narod nije zadovoljio da pruži jedan pesnički opis toga krupnog istorijskog događaja: o samoj bici, šta više, veoma se malo peva u tim pesmama. Mesto toga, delom na podlozi istorijskoj, delom pomoću svoje mašte, on je ispreo jednu veličanstvenu pesničku povest, punu dirljivosti i živopisnosti, koja je, iako sva u nizu pokidanih slika, vekovnim predanjem stekla snažnog jedinstva, kakvog nijedan drugi krug narodnih pesama nije stekao. Stvorivši u ropstvu turskom ove pesme, narod je u njima najbolje mogao dati izraza svome osećanju bola za izgubljenom državom; veliku narodnu nesreću on je objasnio izdajstvom, koje je, bez ikakva oslonca u istoriji, pripisao Vuku Brankoviću. Junačko delo Obilića on je protumačio, isto tako bez razloga, nepravedno bačenom teškom optužbom, i oko izmišljenog suparništva jednog velikaša i jednog vojnika izvezao je mnoštvo pesničkih vezova: čitav niz prizora i junaka, istinitih, ulepšanih i izmišljenih. Uz cara Lazara i carica Milicu, on je stvorio starog Jug-Bogdana i devet sinova njegovih, majku Jugovića, Milana Toplicu i Ivana Kosančića, Banovića Strahinju, Stevana Musića, Vladetu vojvodu, Kosovku devojk, koje istorija većinom ne poznaje. Lepota ove tvorevine narodne utoliko je viša što u pesmama kosovskim gotovo nema traga od kakvih bilo pozajmica iz drugih ili tuđih predanja. U ovaj krug dolaze i veoma dirljive pesme o Stevanu Visokom i događajima iz srpske istorije neposredno posle kosovskog boja. — Isto je tako lep krug pesama o Kraljeviću Marku. Ove pesme u daleko su manjem skladu sa istorijom no što su pesme o Kosovu, a razlikuju se od ovih još i po tome što je narod u njima prikupio i preneo na jednog jedinog junaka mnoštvo predanja, starijih i novijih, o događajima čiji su junaci bile neke druge ličnosti, ili koje je pozajmio iz bogate riznice izmišljenih događaja, svoje i tuđe. Kao istorijska ličnost Marko se nije istakao nikakvim krupnijim delom; ono što se zna o njemu i njegovoj vladavini kao kralju srpskom u Prilepu po smrti svoga oca Vukašina (1371—1394) nije mnogo. Ali kao ličnost narodnih pesama i narodnih predanja srpskih, on je jedna od najvećih tvorevina pesničkog duha srpskog. Njegova slava prešla je granice srpske; on

je ne samo ljubimac naš: njega pevaju ili znaju Hrvati, Slovenci, Bugari, Turci, Grci Arnauti, Rumuni. "U Marku je naš narod oličio sve svoje osobine, svoja osećanja i svoje težnje. On je njegova uteha za propadanja srpske carevine, branilac za robovanja i nada njegova oslobođenja. Stoga on, po pesmama i pričama, živi preko tri stotine godina; on je savremenik i cara Dušana i Starine Novaka." Sve bogatstvo svoga duha narod je uneo u veličanstvenu sliku ovoga junaka, koju je svojom snažnom maštom stvorio. "On je svom ljubimcu, pre svega dao ne samo dug vek već i neobičnu moć i snagu, te je jači ne samo od svih junaka nego i od natprirodnih bića." On ga je obdario svima vrlinama koje po njegovu shvatanju treba da krasi junaka: Marko brani pravdu, veru, čast, narodne običaje, zahteva čovečnost i poštovanje roditelja, voli prijatelje i drugove, štiti žene, slabe i nejake, pomaže nište i uboge. Veran je svome gospodaru, sultanu, čak i posle učinjene nepravde. On ima ne samo narodne vrline srpske, već i poroke: svađalica je, inadžija i ubojica; on ima velikog smisla za zdravu i vedru šalu, ali ponekad ne zna za nju, samovoljan je, ljutit i plahovit, a preko svega drevna pijanica. Uz tu gorostasnu pesničku ličnost, narod je stvorio čitav niz manjih, koje s njom stoje u vezi: prijatelje i neprijatelje Markove; najlepša je među njima, do uzvišenosti plemenita, ličnost rođene majke njegove Jevrosime. — U pesmama o Brankovićima i Jakšićima opeva se žalosno vreme propadanja stare srpske države, doba despota Đurđa Brankovića, njegove žene Jerine, sinova njegovih Grgura, Stefana i Lazara (od 1427—1458); narodna pesma prati udes stare vladarske kuće srpske do poslednjeg potomka njena, "jer je s njenim imenom bio združen i udes naroda." Najviše opeva unuka Đurđeva, Zmaj-Despota Vuka (1471—1485) i njegove borbe s Turcima, mnogu vlastelu i vojvode srpske, poznate i nepoznate istoriji, junake ugarske toga vremena koji su se borili s Turcima (najviše Sibirjanina Janka). Ona naročito slavi i veliča vlasteosku porodicu Jakšića, braću Dmitra i Stepana (ili Bogdana), koje prikazuje kao gospodare Beograda i pripisuje im mnoge umišljene događaje, poznate i iz drugih pesama. U ovom krugu, veoma je lepa, nežna i dirljiva pesma o Rajku vojvodi i Margiti devojci, koja je neka vrsta završne pesme celom onom srpskom pesništvu koje opeva vremena starih srpskih kraljeva i careva, vojvoda i gospode. — U pesmama o Crnojevićima kojih inače nema mnogo, opevaju se Crnojević Ivan i Đurađ (koji se u nekim pesmama zove Maksim), gospodari Crne Gore u drugoj polovini XV veka; ni u ovim pesmama nema mnogo istorijske vernosti, ali je bogata i živa mašta narodna vešto isprepletala istoriju zanimljivim izmišljenim događajima i unela u nju jake prizore, koji opominju na izvesna ranija predanja; najlepša od tih pesama jeste Ženidba Maksima Crnojevića, koja je u isto vreme i jedna od najdužih narodnih pesama (ima preko 1200 stihova). — Veoma su mnogobrojne, i osobito u duhu narodnom, pesme hajdučke; u njima se slave srpski junaci koji su kao odmetnici bežali u goru, napadali, pljačkali i ubijali Turke, i svojim junačkim delima svetili narod za nasilja turska, podržavali u toga naroda duh i veru u bolje dane. Te pesme opevaju muke i opasnosti hajdučkog života, prekaljenost srca i mušku hrabrost hajduka, njihovu dovitljivost duha, okretnost i sreću u borbi, drugarsku ljubav, dobrotu prema nejači i sirotinji, njihovo preziranje smrti, neustrašivost, čvrstinu u nesreći, čak i njihova svirepstva. U njima je narod dao izraza svome nezadovoljnom duhu, svojoj mržnji na neprijatelja koji ga tlači, svome poštovanju prema gorskim sinovima koji su zadavali trepet drumom i planinom. One verno prikazuju duševno stanje, borbeno raspoloženje onoga dela našeg naroda koji nije bio klonuo verom u tim najcrnijim danima naše prošlosti. Hajdučke pesme proslavljaju većinom hajduke iz XVI i XVII veka, ali i neke poznije; kao najveći junaci pominju se Starina Novak, deli Radivoje, Bajo Pivljanin, Mihać Tomić, Kostreš harambaša, i drugi. — Takođe opevaju borbe Srba s Turcima u doba robovanja pesme uskočke; one slave junaštva "uskoka", tj. onih ljudi koji su sa svojih ognjišta bili izbegli u primorje, stavili se u službu česaru ili Mlecima, i otuda upadali u okolne zemlje kojima su Turci vladali, vodili bojeve s Turcima, išli ponekad u pljačku i u mletačke krajeve. Među uskocima peva narodna pesma kao velike junake Senjanina Iva, Senjanina Tadiju, Jankovića Stojana, Smiljanića Iliju, od Zadra Todora, i druge. - Ima isto tako mnogo pesama o borbama crnogorskim s Turcima, koje većinom opevaju događaje iz XVIII i XIX veka: istragu poturica (1707) i oslobođenje Crne Gore od Turaka, vladiku Danila, braću Martinoviće, Vuka Mićunovića, Vuka

Mandušića i druge poznate junake Danilova vremena, bojeve iz vremena vladike Save i Vasilija, Petra I i Petra II, sa Turcima, Mlečićima, i Francuzima. Mnogobrijne su pesme koje opevaju sitne borbe, upadanja preko granice u Hercegovinu i bojeve sa hercegovačkim begovima, paljevine i pljačke, otimanja ovaca, krvne osvete. Te su pesme većinom kratke, ali gotovo uvek opisuju stvarne događaje, suho, i bez velikih pesničkih ukrasa; one često imaju znatne vrednosti baš po tome što se izvesni doista zanimljivi istiniti događaji, krvavi sukobi, pokolji, pa i svirepstva, pripovedaju u njima na jedan hladan i prost način koji veoma povećava dubok utisak koji one ostavljaju na današnjeg čitaoca. Novije pesme o ratovanju crnogorskom s Turcima iako ispevane u velikoj množini, posve su slabe. — Manje su brojem, ali daleko znatnije po vrednosti, pesme o oslobođenju Srbije, o ustanku pod Karađorđem 1804. godine i bojevima koji su vođeni s Turcima: na Čokešini, Salašu, Deligradu, Mišaru, Loznici, o svima važnijim Karađorđevim vojvodama; većinu tih pesama ispevao je, kako izgleda, jedan guslar, Filip Višnjić; naročito je lepa među njima pesma Početak bune protiv dahija. Dalje pesme opevaju i ustanak pod knezom Milošem 1815. — Naposljetku, treba spomenuti i muslimanske epske pesme, u kojima se, u obliku sličnom ostalim pesmama srpskoga naroda (i poniklim, svakako, po ugledu na njih), proslavljaju borbe bosanskih muslimana sa hrišćanima, naročito hajducima i uskocima primorskim, poznatim iz pesama tih krugova, ratovanja po Dalmaciji, Hrvatskoj, Ugarskoj, na poznate načine opisuju otmice i ženidbe, megdani i osvete, opsade gradova, pa čak i vojevanja po Aziji. Ove su pesme mahom veoma duge, i razvučene. — Treba takođe spomenuti i mnogobrojne pesme najnovijeg vremena, postale ugledanjem na starije i novije epske pesme. One opevaju događaje iz srpsko-turskih ratova 1876—1878, iz balkanskih ratova 1912—1913, iz svetskog rata i narodnog ujedinjenja Srba, Hrvata i Slovenaca. One su se malo pevale uz gusle; najčešće, njihovi sastavljači stavljali su ih sami na hartiju, a ponekad i štampali pod svojim imenom, onako kako to čine drugi pesnici. Među njima najlepše su one iz poslednjih ratova koje je ispevao Jovan Magovčević: *Boj na Kumanovu, Putem slave, Teško li je roblju robovanje*.

Po obliku, epske pesme dele se u dve vrste. Jedne, pesme dugoga stiha, ispevane su stihom od petnaest ili šesnaest slogova (a nekad i od više), prelomljenim odmorom (ili cezurum) u dva članka tako da drugi članak ima uvek osam slogova, sa kratkim pripevom od (obično) šest slogova iza svakog ili svakog drugog, ili svakih nekoliko stihova. Druge su ispevane kratkim stihom, od deset slogova, podeljenim takođe u dva članka, od kojih prvi ima četiri a drugi šest slogova. Prve se još nazivaju i "bugaršticama" (od starog glagola "bugariti", što znači tužno pevati, ili uopšte pevati), a druge "guslarskim" ili "deseteračkim" pesmama (stoga što ih guslari pevaju, ili što su ispevane u stihu od deset slogova). Pesme dugoga stiha ne pevaju se više u narodu, ali su se nekad pevale; njih poznajemo u veoma malom broju, samo onoliko koliko ih je sačuvano u starim zapisima, osobito iz XVIII veka, kada su izumrle, kako izgleda; pesme kratkoga stiha pevaju se i danas u narodu, iako ne tako mnogo i tako dobre kao u ranija vremena.

Pesme dugoga stiha opevaju iste događaje i iste junake koje i pesme kratkoga stiha, ali ne opevaju sve one događaje i sve one junake koje opevaju pesme kratkoga stiha. Među njima ima pesama o Kosovu, o Kraljeviću Marku, o despotu Đurđu, Zmaj-Despotu Vuku, braći Jakšićima, o hrvatskim junacima, mađarskim vojevanjima s Turcima; pomena nema u njima o događajima pre Kosova, o hajducima i uskocima, — bar ne u onima koje su sačuvane. Sličnost između njih i pesama kratkoga stiha ogleda se još i u izvesnom broju pesničkih ukrasa, slikovitih reči, stalnih izraza koji su istovetni u jednim i drugim pesmama. Pa ipak, u načinu izlaganja i samoj obradi pesme, bugarštica se znatno razlikuje od guslarske pesme. Bugarštica je obično mnogo kraća, zbijenija, uglađenija i odmerenija od guslarske pesme, bez epskog ponavljanja koje se u ovoj poslednjoj stalno javlja. Izgleda da pevači bugarštica ipak nisu bili prosti ljudi, šta više da su imali i izvesnog obrazovanja, ili bar da su svoje pesme sastavljali i pod uticajem obrazovanih ljudi, naročito plemića i kaluđera.

Ništa se pouzdano ne zna o tome kad su se i gde prvi put javile pesme dugoga stiha, kako su se prenosile i razvijale, čak ni kako su naposljetku nestale. Zna se samo da ih je bilo u Dalmaciji, ali naučnici ne drže da su one tu i postale. Po jednom mišljenju, one su se počele javljati prvo u južnim delovima starih srpskih zemalja, krajem XIV veka, ali su se po propasti srpskoj počele seliti na sever, zajedno sa državom srpskom, kroz severnu Srbiju, ka tadašnjoj Ugarskoj, do Srema. Pevači, koji su te pesme pevali na dvorovima stare vlastele srpske, pronosili su ih onako kako je ta vlastela bežala od Turaka. Krajem XV i tokom XVI veka to pesništvo bilo je u svom cvetu, naročito u Sremu; ali propašću i ugarske države i srpske vlastele ono se spustilo u Primorje, gde je naposljetku i nestalo, početkom XVIII veka.

Pesme kratkoga stiha daleko nadmašuju brojem pesme dugoga stiha; njih je zabeleženo na nekoliko hiljada, i od toga mnogo već štampano u raznim zbornicima, ili inače. One su i sadržajem mnogo raznovrsnije od onih drugih; događaji i junaci koje one opevaju brojem su toliko veći i različitiji, i obuhvataju toliko duže vreme naše narodne istorije, da je i podela svih epskih pesama na pojedine krugove uglavnom izvršena po njima.

Ni o njima se ne zna ništa pouzdano o tome kad su se, kako i gde prvi put pojavile, kako su se širile narodom, kako su se razrađivale i dostigle onaj stupanj svoga razvoja u kome su nam poznate. Po jednom naučničkom mišljenju one su postale docnije od pesama dugoga stiha, možda u XVII veku, i to u Primorju, među uskocima, čija su junačka dela opevale; razvile se, i u punom cvetu javile početkom XVIII veka, prešle u drugoj polovini toga veka u Bosnu, Hercegovinu i Crnu Goru, a početkom XIX veka pojavile se u Srbiji, izazvane ustankom srpskim. Po novijim otkrićima (kao što je pomenuti rukopis pronađen u Erlangenu, u Nemačkoj), izgleda da su pesme kratkoga stiha bile raširene najvećim delom našega naroda još u početku XVIII veka, i da je u Srbiji bilo guslara koji su u desetercu opevali domaće događaje na punih sto godina pre Karađorđeva ustanka.

I pesme dugoga i pesme kratkoga stiha spevane su tako da se pevaju, ali ne na glas kao što se pevaju pesme lirske, već uz pratnju gusala ili drugog kakvog instrumenta. Ne znamo tačno uz kakvu su se svirku "bugarile" pesme dugoga stiha, ali iz sačuvanih podataka znamo kako su se pevale, kao i to da je pesma bila praćena udaranjem u neki muzički instrument. Pesme kratkoga stiha najčešće se pevaju, ili bar samo kazuju, uz pratnju gusala (ili tambure, kod bosanskih muslimana). Njih pevaju guslari tj. ljudi koji znaju gudeti uz gusle i pevati, ili bar kazivati, izvestan broj pesama koje su od drugih guslara naučili, ili koji i sami znaju sastavljati nove pesme.

O guslarima ranijih vremena na znamo mnogo; o njima saznajemo više tek od početka XIX veka tj. od vremena kad je Vuk Karadžić počeo skupljati narodne pesme. U to doba guslarske pesme pevale su se dosta u Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji, ali najživlje i najviše po Bosni, Hercegovini i po južnim brdovitim krajevima Srbije. U svakoj kući gotovo bile su jedne gusle, i teško je bilo naći čoveka koji ne zna gudeti. "Pjesme jenačke po narodu najviše raznose slijepci, i putnici i hajduci, beleži Vuk. Slijepci radi prošnje idu jednako po svemu narodu od kuće do kuće, i pred svakom kućom ispevaju po jednu pjesmu, pa onda ištu da im se udijeli, a će ih ko ponudi, onđe pjevaju i više; a o praznicima idu k namastirima i k crkvama na sabore i na panađure, pa pjevaju po čitav dan. Tako putnik, kad dođe u kakvu kuću na konak, obično je da ga uveče ponude guslama da pjeva, a osim toga putem po hanovima i po krčmama svud imaju gusle, pa putnici uveče pjevaju i slušaju; a hajduci zimi na jataku danju leže u potaji, a po svu noć piju i pjevaju uz gusle i to najviše pjesme od hajduka." — Guslara je bilo mnogo po domovima bosanskih begova, po ratnim stanovima srpskih vojvoda Karađorđeva vremena, po konacima nahijskih knezova Miloševa vremena.

Vuk Karadžić dao je podatke o guslarima od kojih je beležio pesme. Jedan od najboljih bio je Tešan Podrugović, rodom iz Hercegovine, iz sela Kazanaca, u Gackom. On je bio trgovac, pa posle ubije nekavog Turčina i odbegne u hajduke, i kao hajduk pređe u Srbiju 1807. godine. Vuk ga je našao u Karlovcima 1815, u najvećem siromaštvu, gde seče trsku i na leđima donosi u varoš i od toga živi. Od njega je Vuk onda zabeležio dvadesetak najlepših pesama: Ženidba Dušanova, Marko Kraljević i Ljutica Bogdan, Car Lazar i carica Milica, Marko Kraljević poznaje očinu sablju, Marko Kraljević i Musa kesedžija, Ženidba Stojana Jankovića, Senjanin Tadija, i još nekoliko drugih. Ali čim je čuo za ustanak Miloša Obrenovića, Tešan pređe u Srbiju da se nanovo bije sa Turcima; pošto se Srbi umire s Turcima, on pređe u Bosnu, gde je neko vreme živio kao kiridžija, ali ga neki Turci naskoro isprebijaju i on od uboja umre. Tešan je znao najmanje sto junačkih pesama, naročito o primorskim, bosanskim i hercegovačkim hajducima i četobašama. "Nikoga ja do danas nisam našao da onako pjesme zna kao što je on znao, veli Vuk. Njegova je svaka pjesma bila dobra, jer je on pjesme razumijevao i osjećao, i mislio je šta govori... On je vrlo lijepo znao udarati u gusle, ali pjevati nije znao (ili nije htio) nikako, nego je pjesme kazivao kao iz knjige." — Isto tako dobar guslar bio je Filip Višnjić, slijepac pevač, rodom iz Bosne, iz sela Međaša, u nahiji zvorničkoj. On je u mladosti oslepeo od boginja, te je kao guslar bogoradeći prošao čitav bosanski pašaluk i išao do Skadra. I on je za vreme ustanka prešao u Srbiju (1809), te je živio po srpskim logorima kao pevač, pevajući o događajima koji su se zbivali. Vuk je držao da je sve pesme o ustanku Višnjić sam ispevao. Od njega je Vuk zabeležio pesme: Smrt Kraljevića Marka, Početak bune protiv dahija, Knez Ivan Knežević, Boj na Mišaru, i druge. — Pored njih, Vuk spominje još nekoliko pevača čije je pesme zapisao. Od starca Raška, rodom iz Kolašina, koji je još u samom početku Karađorđeva ustanka pobegao u Srbiju, on je zabeležio pesme: Zidanje Skadra, Smrt Dušanova, Uroš i Mrnjavčevići, Zidanje Ravanice. Od slepca Gaje Balaća, rodom iz Like, koji je bio došao u Srbiju, Vuk je zapisao u Kragujevcu 1830. veći broj pesama, između ostalih: Starinu Novaka i kneza Bogosava" Od Gruje Mehandžića, iz Sentomaša u Bačkoj: Ženidbu Đurđa Čarnojevića. Od nekog Rova, momka kneza Jovana Obrenovića, pesme: Braća i sestra i Bog nikom dužan ne ostaje. Od slepice Stepanije, iz Jadra, pesme: Sveci blago dijele, Sveti Savo. — I tako dalje.

Epska pesma i danas živi u narodu, ali se guslari mnogo manje čuju no što su se čuli u Vukovo doba. Pod uticajem novog i naprednog života, kakvim danas živi srpski narod, gusle su postale jedna retkost, a pravih guslara jedva da ima više. Štampana reč, knjiga i novine, potisnula je živu reč i uzela njeno mesto. Sa retkim izuzecima (i to upravo kod nekoliko obrazovanih književnika koji pevaju u duhu narodnom), pesme koje danas postaju u narodu veoma su slabe; one su samo jedno bledo ugledanje na narodno pesništvo, sa jakim primesama iz umetničkog pesništva srpskog iz druge polovine XIX veka. Pa čak ni to ugledanje nije ugledanje na guslare i njihovu pesmu, već na štampane narodne pesme, rasprostrte danas svuda gde se god zna srpski čitati. Ali je srpska epska pesma i danas isto onako živa u našem narodu kao što je bila živa u najlepšim vremenima njena rascveta. Rasturena u hiljadama štampanih izdanja, većih i manjih, po kalendarima, časopisima, školskim udžbenicima i narodnim knjigama, čak i po dnevnim listovima, u milionima primeraka, ona je bliska srpskom srcu i srpskom duhu kao što je uvek bila.

Vojislav M. Jovanović

Predgovor knjizi Srpske narodne pesme. Antologija, Beograd, 1922. | [Rastko](#)

Administrator

☐ Van mreže

Poruke: 5668

« **Odgovor #1 poslato:** Septembar 26, 2011, 02:46:25 pm »

**

SRPSKE EPSKE NARODNE PESME

JUNAŠTVO I LEGENDA U EPSKOJ NARODNOJ PESMI

Motivi epskih narodnih pesama najviše su vezani za junačke podvige koje junak, čini iz osećanja pravde, humanosti ili ljubavi. Iako su junakove namere najčešće plemenite, njegovi postupci mogu ponekad da pređu i u grubost i nemilosrdnu surovost. Istina, slika koju nam o pojedinim istorijskim ličnostima i događajima daju epske narodne pesme nije uvek ni pravedna ni tačna. Tako, na primer, o Kraljeviću Marku ispevano je najviše narodnih pesama od svih ličnosti o kojima se u našim pesmama peva, a istorija ne zna za takav njegov značaj, niti poznaje mnoga od tih herojskih dela koja mu pripisuje narodni pevač. Bilo je u našoj prošlosti više značajnijih ličnosti, ali je njih epska narodna poezija kao motiv uzimala neuporedivo manje, dok je oko Marka Kraljevića isplela legendu. Ima više, i to različitih i međusobno suprotnih, objašnjenja zašto se tako dogodilo, ali konačan i tačan odgovor ipak nije moguće dati. Ipak, kao neko opštije objašnjenje ove pojave moramo imati u vidu sledeće:

— dela narodne književnosti prenosila su se s kolena na koleno usmenim putem, a što je vreme dalje odmicalo, prava i istinita slika sve je više bleдела, događaji i junaci počeli su se postepeno mešati, pa se jednoj ličnosti počelo pripisivati ono što je učinila druga, a mesto događaja, a i vreme, pomerani su, bez obzira na istorijske činjenice, koje, uostalom, i nisu čoveku iz kasnijeg doba i drugog kraja mogle biti poznate;

— iz svesti ljudi te sredine nije bilo iščezlo ni mitsko predstavljanje sveta i života, pa je i ono obojilo epsku narodnu pesmu razarajući istorijsku istinu, a stvarajući legendu, i onda iz takvog spoja izgradilo poetsku viziju;

— u pojedine likove narodne epske poezije ugrađeni su, često sa mnogo stvaralačkog talenta, snovi, težnje, želje, nade ljudi te sredine, koje su oni pretvarali, kad to nije bilo moguće u životnoj stvarnosti, u poetsku viziju mnogostrukog značenja.

Uz Marka Kraljevića splela se legenda i ona je bila inspiracija za mnoge narodne pesme o njemu.

SLOJEVI VIŠE ISTORIJSKIH EPOHA U NARODNOJ EPSKOJ POEZIJI I USMENOJ NARODNOJ KNJIŽEVNOSTI UOPŠTE

Između pisane i usmene književnosti, osim znatnog broja zajedničkih osobina, postoje i razlike. I dela pisane književnosti i dela usmene književnosti stvara pojedinac obdaren za književno stvaranje. Međutim, dok u pisanoj književnosti stvaraočevo delo dobija svoj konačan, pismeno zabeležen oblik i sadržinu, to nije slučaj sa delima usmene književnosti. Delu usmene književnosti njegov stvaralac, daje samo prvi oblik, praoblik. Pisma, pripovetka ili bilo koja druga književna vrsta usmene književnosti, ne bivaju prilikom svog nastanka zabeležene i zbog toga ne dobijaju svoj konačan oblik i sadržinu. Nastala u jednom kraju, u jednom mestu, u određenoj kući, ta dela se prenose u selo, iz njega u drugo, i ko zna koliko stotina ili, nekad, i hiljada kilometara odu dalje. Ona nastaju u jednom određenom vremenu, ali se prenose iz tog vremena u vremena koja dolaze posle njega; prenose se s jednog naraštaja na drugi, s kolena na koleno, predaju s oca na sina, i to nekad traje i višestoleća — ona postaju predanje. U tom prenošenju iz jednog kraja u drugi, često i seobama većih masa narodnih, u tom predavanju s pokolenja na pokolenje delo usmene književnosti ne može da bude sačuvano u svojoj prvobitnosti, u praobliku koji mu je dao njegov stvaralac, nego se ono menja sve dok ne nestane uslova za nastajanje usmene književnosti. Prema tome, nema nikakve sumnje da delo usmene narodne književnosti doživljava stalne promene i nanovo se uobličava sa izvesnim, nekad većim, nekad manjim, izmenama; nekad se ono proširuje dodavanjem novih pojedinosti, nekad sužava izostavljanjem ponečeg; nekad se uzme deo iz neke druge pesme ili pripovetke i pripoji delu s kojim prvobitno nije imao nikakve veze; nekad se uz jednu ličnost povezuju junačka ili druga dela niza drugih ličnosti ili junaka. U tim izmenama, preradama, doradama, menjanjima učestvuju mnogi pojedinci, neki sa većim, a neki sa manjim talentom za književno stvaranje, pa je ono nataj način i kolektivno delo. U tome je i opravdanje što usmenu književnost obično nazivamo i narodna književnost.

I prvobitni stvaralac jednog dela usmene književnosti i kasniji učesnici u menjanju prvobitnog dela, praoblika, ostaju nepoznati, anonimni (grčki: *anonymos* = bezimeni). Izuzetaka ima samo kada je neko delo usmene književnosti ubrzo posle nastanka zabeležio neki zapisivač ili skupljač narodne književnosti, no to su samo retki izuzeci od pravila. Iako su, kad je reč o stvaraocima usmene književnosti, u pitanju talentovaniji pojedinci, ipak se oni obično ne izdvajaju po svojim shvatanjima i odnosu prema pojavama o kojima pevaju ili pričaju od sredine kojoj pripadaju, nego su joj sasvim bliski i izjednačuju se u tom pogledu s njom; samo što opšta shvatanja umeju književno izraziti sa više sposobnosti.

Udaljujući se često od mesta gde je nastala, i vremena u kome je nastala, narodna pesma može u sebi da sadrži i promenu mesta radnje u odnosu na istorijsku istinu, ali, još češće; i više vremenskih slojeva, više epoha istorijskog razvitka, stopljenih u jednu poetsku celinu, u raznim pesmama ili pripovetkama na različite načine.

U pesmi *Ženidba Dušanova*, na primer, mogli bismo možda otkriti više vremenskih slojeva koji su se slili u celovitu u pevačevu viziju. Jedan od tih slojeva je srednjovekovno ili feudalno-viteški. Sve ono što Miloš Voinović čini pod Leđanom-gradom liči na viteške (riterske) feudalne turnire, u kojima su se vitezovi nadmetali u duelima ili borili na život i smrt. Drugi je, opet, u izrazitom osećanju rodovske zajednice zbog koje Voinovići ne mogu da puste Dušana bez nekoga bliskoga po rodu ko će mu se "naći u nevolji". U tom se može naslutiti trag patrijarhalno-rodbinskog društva, koje je srpski feudalizam prevazišao, ali koje je produžilo da živi u donjim društvenim slojevima i pod Turcima. Treći sloj je očigledno seoskog porekla; njime narodni pevač opevani događaj još više približava seoskoj sredini. Miloš Voinović, carev sestrić, čuva ovce u planini, kao da nije vlastelin nego seljak, ovčar. Četvrti sloj je verovatno proistekao iz iskustva koje nije bilo iskustvo seoske sredine, a karakterizuje ga neverovanje Latinima: "Latini su stare varalice". Peti sloj je nesumnjivo najstariji, pradačni, i vidimo ga samo u Balačkovoj figuri. Balačko ima tri glave, od kojih iz jedne plamen žeže, iz druge mraz bije ... Taj peti sloj je očigledno poreklom iz pradačnih vremena kada se život sagledavao na mitski način.

Tako se četiri-pet vremenski različitih vizija sveta i života stapaju u jednu poetsku sliku junačkog podviga i doraslosti Miloša Voinovića svakoj prepreci i svakoj teškoći. Očigledno je da je prvobitno zamišljena i ispevana pesma prošla kroz mnoge pesničke dogradnje i prerade, spajanja i promene dok nije konačno zabeležena. Danas nije moguće reći da li je prvobitna ili nešto kasnija verzija ove pesme bila poetski uspešna od ove koju poznajemo, pa ni to kakva je uopšte bila. Motiv oko koga su sazdani ovi slojevi raznih epoha — da se do devojke dolazi pošto se uspešno savladaju određeni zadaci ili prepreke postavljene da se pokaže junaštvo — poznat je i u usmenoj književnosti nekih drugih naroda.

Analizom nekih drugih epskih narodnih pesama još bismo se više mogli uveriti u slojevitost ove vrste usmene književnosti.

Autor teksta nepoznat

 Sačuvana

Angelina

Administrator

☐ Van mreže

Poruke: 5668

Srpske epske narodne pesme & podela srpskih epskih narodnih pesama
« **Odgovor #2 poslato:** Maj 05, 2012, 12:26:22 am »

**

OPŠTE OSOBINE STILA NARODNIH PESAMA

Pevači narodnih pesama nisu bili istog talenta, pa stoga ni pesme koje su pevane nisu

mogle imati istu poetsku vrednost. Ni sve pesme jednog istog pevača nisu bile uvek jednako pesnički uspele i pored toga što su pevači epskih pesama imali svaki svoj lični izbor pesama. Nije, naime, svaki pevač pevao sve pesme, nego samo neke, po svom izboru i ukusu. Zato je i shvatljivo što se izvesne epske narodne pesme ističu bogatim i dubokim poniranjem u ljudske odnose, život i svet, izrazito predstavljanim likovima i karakterima, živim dijalozima u kojima se otkrivaju osobine junakove i njegovog sagovornika, zatim sentencioznošću, uspelim izrazom, poetskom vrednošću u celini ili pojedinim delovima itd. Druge, nasuprot tome, pretrpane su opširnim opisima, nepotrebnim ponavljanjima, razvučenošću: likovi su u njima neizraziti ili nedovoljno dorađeni, jezik i izraz siromašni, a stil bez dovoljnog osećanja za jezičku lepotu.

Pevač, dakle, zahvaljujući svom većem ili manjem talentu za poetsko stvaranje, može podići ili umanjiti estetsku vrednost pojedine pesme; zato nije svejedno ko je pevač. Međutim, osim tih individualnih crta, postoji u narodnoj poeziji, a naročito kada je u pitanju stil ovih pesama, i ono što se može nazvati kolektivnim stilom ili kolektivnim u stilu i načinu pevanja epske narodne pesme. Ne treba smetnuti s uma da je tvorac, stvaralac narodne pesme bezimen i da se on sam ne izdvaja iz svoje sredine, niti ga izdvaja sredina. Zato on nastoji da se često i u stilu izjednači sa svim ili mnogim drugim tvorcima narodnih pesama, ili bar da se od njih ne izdvoji, pa bilo da su u pitanju raniji, bilo savrmeni, od kojih on neke možda i zna, ali je neuporedivo više onih koje ne poznaje. Da se ne bi izdvojio, a možda i iz drugih razloga, on se veoma često služi već utvrđenim i oprobanim načinom stvaranje pesme i uobičajenim izražajnim sredstvima. U tom pravcu verovatno je delovalo i to što su i slušaoci to očekivali. S tim u vezi je karakteristično da u narodnim pesmama susrećemo ustaljene, stalne ili, kako se one još često nazivaju, stajalice reči. To su reči koje se ponavljaju ne samo u jednoj pesmi i kod jednog pevača nego u mnogim pesmama i kod mnogih pevača.

Stalne imenice. — To su obično imenice čiji se običniji sinonimi nikako ili vrlo retko unose u narodnu pesmu: *babo* (a ne: otac), *ljuba* (a ne: žena, supruga), *kula* ili *dvor* (a ne: kuća), *šetati*, *išetati* (a ne: ići, hodati), *gospodar* (a ne: muž, suprug) i dr. Ovamo sladažu i imenice, koje se upotrebljavaju umesto prideva, pa iako imaju imenički oblik, služe stvarno kao epitet. One su takođe elementi kolektivnog stila. Najčešće susrećemo ove primere: *desnica ruka* (umesto: desna ruka), *ljepota djevojka* (umesto: lepa, lijepa djevojka), *konj vitez* (umesto: viteški konj), *pšenica bjelica* (umesto: bela, bijela pšenica) itd.

Stalni pridevi (epiteti). — Funkcija stalnih epiteta je, kao i stalnih imenica, da ostvare poetičnost stila. Međutim, među stalnim epitetima ima mnogo više onih prideva koji se upotrebljavaju veoma često i u običnom govoru, tako da je njihova poetičnost manje samostalan elemenat stila nego što je to slučaj sa stalnim imenicama. Oni u pogledu poetičnosti mnogo više zavise od konteksta u kome se nalaze. Primera za stalne epitete ima mnogo više nego primera za stalne imenice, pa ako ih ovde nabrojimo i više, ipak ih nećemo moći navesti sve. Stalni epiteti se obično javljaju uz određene imenice: *bijela ruka*, *bijelo grlo*, *čarne oči* (za značenje ovog epiteta postoje dva tumačenja: prvo i

uobičajeno jeste da čarne znači — crne; a drugo, ređe, da ovaj stalni epitet uz imenicu oči potiče iz vrlo davnih vremena i da zapravo znači oči koje začaravaju, dakle, imaju nekakvu naročitu, magičnu sposobnost), *rusa* glava, *rujno* vino, *tanana* košulja, *bijeli* grad, *tankabedevija*, *ubavo* po lje, *široko* polje (a nekada dugačko), *bijela* brada, *studena* voda, *bijela crkva*, *svijetli* car, *svileni* skut, *vjerne* sluge, *ljutemuke*, *crna zemlja*, *ljuta* guja[/i], *sivi* soko, *sitna* knjiga, *tvrda* vjera, *bojno* koplje ili koplje *ubojito*, *mrki* brci, *britka* sablja, *kićeni* svatovi, *tankovrha* jela itd.

Stalni brojevi. — Kada se u običnom govoru kazuje neodređeno: mnogo svatova, mnogo vojnika, nekoliko godina, mnogo roblja, itd., narodni stvaralac će uvek dati precizan broj, i to ne bilo koji, nego najčešće ove: 3, 7, 9, 12, 30, 100, 300, 1000. Primera ima dosta: "Bijaše jedan car i imađашe tri sina i tri kćerke"; "Bio jedan car, pa imao tri sina"; ". . . to gledale do tri šćardžije . . ."; ". . . izveli su tri l'jepe djevojke ..."; ". . . i za pune do tri godinice . . ."; ". . . sve od kuće po tri litre zlata; to je, brate, po trista dukata . . ."; ". . . i trojica Turak' izgorješe, a trojica pred njih istrčашe; i Srbini sva tri pogubiše . . ."; ". . . povikaše sve sedam dahija kralj ga 'rani sedam godin' dana . . ."; ". . . devet šura, devet Jugovića ..."; ". . . te gradove raja načinila, gradila ih po devet godina . . ."; ". . . zlatna kupa devet bere litar- . . ."; ". . . čujete li dvanaest čobana ..."; ". . . namah puče dvanaest pušaka . . ."; ". . . narediću tridest sluškinjica . . ."; ". . . Tu se sasta stotina junaka .. ."; ". . . osta Miloš u gori zelenoj i sa njime tri stotine druga . . ."; ". . . car mu dade hiljadu dukata . . ."; ". . . s njim pogibe tridest hiljad' Turak . . ."; skupi svata dvanaest hiljada . . ."; ". . . kod ovaca dvanaest hiljada/ za noć bude po trista janjaca . . ."; ". . . on izdade cara nna Kosovu i odvede dvanaest hiljada, gospo moja, ljutog oklopnika . . ."; ". . . koj' je glava nad sto hiljad' vojske . . ." itd.

Osim ovih stajaćih reči potrebno je ukazati još na neke osobine stila i pevačevog postupka u narodnoj poeziji.

Poređenja. — U narodnoj pesmi poređenja su obično jednostavna i kratka i najčešće se izriču u jednom ili dva stiha, bez šire razrade. Na primer: ". . . zakukaše kano kukavice . . ."; ". . . muči (ćuti) Leka kako kamen sivi . . ."; ". . . sinu Miloš u polju zelenu kao jarko iza gore sunce"; ". . . na čadoru od zlata jabuka, ona sija kako jarko sunce ..."; ". . . spominje se Kraljeviću Marko, kao dobar danak u godini . . ."; ". . . ciknu Turčin ko i zmija ljuta . . ."; ". . . planu junak kako oganj živi . . ."; ". . . čini mi se sva careva vojska kao mravi po zelenoj travi . . ."; ". . . taka mi se učini đevojka da je ljepša od bijele vile . . ."; ". . . da kakva je Roksanda đevojka onakove u Srbina nema . . ." itd.

Najčešće se upoređuju junakove osobine, izgled ili raspoloženje sa nečim u živoj ili mrtvoj prirodi, ponekad sa nečim mitskim (vila, ala...). Pevač junaka ili njegovo stanje objašnjava, hoće da prikaže slušaocima, upoređujući ga sa delom prirode, čak i onda kada upliće mitsku predstavu.

Slovenska antiteza. — U našoj narodnoj poeziji... postoji naročita vrsta poređenja — slovenska antiteza — sastavljena od tri dela: 1) postavlja se jedno ili više pitanja; 2) daje se negativan odgovor; 3) daje se pravo objašnjenje. Primera u narodnim pesmama ima dosta:

Dva su bora naporedo rasla,
među njima tankovrha jela;
to ne bila dva bora zelena,
ni međ' njima tankovrha jela,
već to bila dva brata rođena,
jedno Pavle, a drugo Radule,
među njima sestrice Jelica.

Ili:

Mili bože, čuda golemoga!
Jali grmi, jal' se zemlja trese?
Ja se bije more o mramorje?
Ja se biju na Popina vile?
Niti grmi, nit' se zemlja trese,
ni se bije more o mramorje,
ni se biju na Popina vile,
već pucaju na Zadru topovi,
šenluk čini aga Bećir-aga.

Ili:

Šta se b'jeli u gori zelenoj?
Al' je snijeg, al' su labudovi?
Da je snijeg, već bi okopnio,
labudovi, već bi poletjeli.
Nit' je snijeg, nit' su labudovi,
nego šator age Hasan-age.

Personifikacija. — U narodnim pesmama, i usmenoj narodnoj književnosti uopšte, najčešću i najizrazitiju pojavu personifikacije vidimo u sposobnosti životinja da razumeju ljudski govor, pa i da same govore. To što se junaci obraćaju svome konju govoreći mu da ih čeka ili da nekoga stigne i konj to razume i čini ono što se od njega očekuje ili traži, blaži je vid personifikacije. Međutim, personifikacija u narodnoj poeziji na tome se ne zadržava. Ona daje konjima i dar ljudskog govora. U pesmi Ženidba kralja Vukašina Momčilov krilati konj Jabučilo odgovara i objašnjava svome gospodaru:

"Gospodaru, vojvoda Momčilo!
Nit' me kuni, niti me nagoni,

danas tebi polećet ne mogu;
Bog ubio tvoju Vidosavu!
Ona mi je sapalila krila;
što ne mogla vatrom sagoreti,
to pod kolan pritegnula tvrdo;
veće beži kuda tebi drago!"

Dok Marko pije u mehani vino, Filip Madžarin bije buzdovanom Šarca pred mehanom
(*Marko Kraljević i Filip Madžarin*):

al' propišta Šarac pred mehanom:
"Avaj mene do boga miloga;
Đe pogiboh jutros pred mehanom
od silnoga Filip-Madžarina,
a kod moga slavna gospodara!"

Primer razgovora sa konjem ima dosta. Međutim, Kraljević Marko razgovara i sa orlom
(*Kraljević Marko i orao*), a neki junaci sa sokolom. Tako, na primer, Dmitar Jakšić pita sokola: .

"Kako ti je, moj sivi sokole,
kako ti je bez krila tvojega?"
Soko njemu piskom odgovara:
"Meni jeste bez krila mojega,
kao bratu jednom bez drugoga".

Gavrani, koji su u narodnoj pesmi glasnici nesreće, razgovaraju sa onim kome donose glas. U pesmi *Car Lazar i carica Milica* dva vrana gavrana donose vest o pogibiji na Kosovu. Pošto su se spustili na kulu Lazarovu:

jedan grakće, drugi progovara:
"Da l' je kula slavnog knez-Lazara?"

Iz kule izlazi carica Milica i pita ih da li lete sa Kosova i kako se završio boj:

Al' govore dva vrana gavrana:
"Oj, boga nam, carice Milice,
mi smo jutros od Kosova ravna,
viđeli smo dvije silne vojske."

Još je duži govor gavranova u pesmi *Boj na Mišaru*.

Dijalozi. — Osim ovih neobičnih dijaloga između junaka i životinja, u narodnim pesmama je veoma čest dijalog među ljudima i on često čini znatan deo pesme: u

pesmi *Ženidba Dušanova* ima preko dvadeset dijaloga. Dijaloga ima i u pesmama *Uroš i Mrnjavčevići*, *Car Lazar i carica Milica*, *Marko ukida svadbarinu*, *Ivo Senković i aga od Ribnika* itd. Teško je naći pesmu bez dijaloga. Negde su oni psihološki veoma produbljeni, kao neki u pesmi *Banović Strahinja*, a neke pesme su skoro cele ispunjene dijalogom: *Starina Novak i knez Bogosav* ili *Boj na Mišaru*, na primer.

Opis. — Uz dijaloge znatan prostor u narodnim pesmama zauzimaju opisi. Najčešće su to opisi junaka, njegovog izgleda i opreme, a zatim njegovih bojeva. Opisa prirode ili pejzaža ima prilično malo; oni su retki. Kao izuzetno opširan može se navesti opis iz *Ženidbe kralja Vukašina*: Vukašin piše ljubi Momčilovoj:

Šta ćeš u tom ledu i snijegu?
Kad pogledaš s grada iznad sebe,
ništga nemaš lijepo videti,
već bijelo brdo Durmitora,
okićeno ledom i snijegom
usled ljeta kao usred zime;
kad pogledaš strmo ispod grada:
mutna teče Tara valovita,
ona valja drvlje i kamenje,
na njoj nema broda ni ćuprije,
a oko nje borje i mramorje;
— — — — —
a kakav je Skadar na Bojani!
Kad pogledaš brdu iznad grada,
Sve porasle smokve i masline
i još oni grozni vinogradi;
kad pogledaš strmo ispod grada,
al, uzrasla pšenica bjelica,
a oko nje zelena livada,
kroz nju teče zelena Bojana,
po njoj pliva riba svakojaka

Stereotipni počeci i završeci. — Narodna pesma često počinje time kako neko, sam ili u društvu, pije vino; kako neko nekome piše "knjigu", kako je kliknula vila dozivajući nekoga, kako se neko "podigao" u lov ili da prosi devojkju i slično. Nekad je to uvod koji nema veze sa radnjom:

Bože mili čuda velikoga!
Mili bože, na svemu ti hvala! itd.

Narodna pesma se ponekad i završava stihovima koji se ponavljaju bez veze sa sadržinom, na primer:

Davno bilo, sad se spominjalo.
To izusti, a dušu ispusti.
Kako tade, tako i danaske.
Što su rekli, tako mu se steklo, itd.

Imajući, dakle, niz ustaljenih elemenata za pevanje narodne pesme, narodni pevač se služi njima, ali u pesmu unosi, osim tih kolektivnih, i individualne crte kako u razvijanju motiva i teme tako i u stilu. Tako pesma postaje naročit spoj individualnog i kolektivnog stila, koji se međusobno prožimaju.

Autor teksta nepoznat

Sačuvana

Angelina

Administrator

★★★★★

☐ Van mreže

Poruke: 5668

Srpske epske narodne pesme & podela srpskih epskih narodnih pesama

« Odgovor #3 poslato: Novembar 15, 2012, 08:25:05 pm »

*

PODELA SRPSKIH EPSKIH NARODNIH PESMAMA

"Naše narodne epske pesme nastale su u periodu duge i teške borbe protiv turskih osvajača. Takav život i borba bili su neiscrpni izvor stvaranja narodnih epskih pesama. U našim narodnim epskim pesmama opevani su junački podvizi naših predaka i ratni događaji: od kosovske bitke pa sve do oslobođenja zemlje posle prvog svetskog rata.

Naše narodne epske pesme grupisane su oko jedne ličnosti ili jednog događaja. U ovim pesmama slavili su se junaci ili stalno podsećalo na neki značajni ratni događaj. Takvo grupisanje pesama oko jednog junaka ili događaja zove se — *cikliziranje*, a grupa pesama — *ciklus*".

Prema događaju i vremenu, kao i junacima, naše narodne epske pesme delimo na devet ciklusa:

- Mitološki (neistorijski),
- Pretkosovski,
- Kosovski,
- Ciklus Kraljevića Marka,
- Pokosovski (o Brankovićima i Jakšićima, Crnojevićima),
- Hajdučki,
- Uskočki,

- Ciklus oslobođenja Srbije, i
- Ciklus oslobođenja Crne Gore

NEISTORIJSKI CIKLUS

Ko krsno ime slavi, onom i pomaže
Ognjena Marija u paklu
Opet to, ali drukčije
Sveti Nikola
Sveci blago dijele

PRETKOSOVSKESKE PESME

Ban Milutin i Duka Hercegovac
Banović Strahinja
Dijete Jovan i ćerka cara Stefana
Dušan hoće sestru da uzme
Ženidba Dušanova
Ženidba kneza Lazara
Ženidba kralja Vukašina
Zidanje Ravanice
Zidanje Ravanice, opet
Zidanje Skadra
Kako se krsno ime služi
Miloš u Latinima
Nahod Momir
Sveti Savo
Smrt Dušanova
Smrt cara Uroša
Tri dobra junaka
Udaja sestre Dušanove
Uroš i Mrnjavčevići
Carica Milica i zmaj od Jastrepca

KOSOVSKESKE PESME

Kneževa večera
Kneževa kletva
Kosančić Ivan uhodi Turke
Kosovka devojka
Kosovka djevojka

Kosovski boj
Musić Stevan
Obretenije glave kneza Lazara
Propast carstva srpskoga
Sluga Milutin
Smrt majke Jugovića
Smrt Miloša Dragilovića (Obilića)
Car Lazar i carica Milica, o boju Kosovskom
Car Lazar se privoleva carstvu nebeskom
Carica Milica i Vladeta vojvoda

PESME O MARKU KRALJEVIĆU

Gorom jezdi kraljeviću Marko
Djevojka nadmudrila Marka
Ženidba Marka Kraljevića
Lov Markov sa Turcima
Marko Kraljević i 12 Arapa
Marko Kraljević i Alil-aga
Marko Kraljević i Arapin
Marko Kraljević i beg Kostadin
Marko Kraljević i brat mu Andrijaš
Marko Kraljević i vila
Marko Kraljević i Vujović Matija
Marko Kraljević i Vuča dženeral
Marko Kraljević i Demo Brđanin
Marko Kraljević i kći kralja Arapskoga
Marko Kraljević i Ljutica Bogdan
Marko Kraljević i Mina od Kostura
Marko Kraljević i Musa Kesedžija
Marko Kraljević i orao
Marko Kraljević i soko
Marko Kraljević i Filip Madžarin
Marko Kraljević u Azačkoj tamnici
Marko Kraljević ukida svadbarinu
Marko pije uz ramazan vino
Marko poznaje očinu sablju
Oranje Marka Kraljevića
Smrt Kraljevića Marka
Turci u Marka na slavi

POKOSOVSKI CIKLUS

Bolani Dojčin
Dioba Jakšića
Đurđeva Jerina
Ženidba Đurđa Smederevca
Ženidba Maksima Crnojevića
Kad je Vuk Ognjeni umro šta je naredio na smrti
Margita djevojka i vojvoda Rajko
Oslobođenje Beča od Turaka
Porča od Avale i Zmajognjeni Vuk
Sestra Leke kapetana
Smrt vojvode Kajice
Smrt vojvode Prijezde
Smrt Maksima Crnojevića

PESME O HAJDUCIMA I USKOCIMA

Ivo Senković i aga od Ribnika
Ženidba od Zadra Todora
Mali Radojica
Otac
Predrag i Nenad
Ropstvo Janković Stojana
Smrt Senjanina Iva
Stari Vujadin
Starina Novak i knez Bogosav

PESME O OSLOBOĐENJU SRBIJE I CRNE GORE

Boj na Mišaru
Boj na Salašu
Boj na Čokešini
Ženidba Todora od Stalaća
Knez Ivan Knežević
Lazar Mutap i Arapin
Perović Batrić
Početak bune protiv dahija
Rastanak Kara-Đorđija sa Srbijom
Tri sužnja
Uzimanje Užica

NERAZVRSTANE

- Ban Milutin i Duka Hercegovac
- Bog nikom dužan ne ostaje
- Braća i sestra
- Darovi svetog Jovana Vladimira
- Dunav se Savom oženio
- Đakon Stefan i dva anđela
- Žali Zare da žalimo
- Ženidba Popović Stojana
- Zaručnica Laza Radanovića
- Jovan i divski starješina
- Jurišić Janko
- Kralj Vladimir i Sveti Naum
- Kumovanje Grčića Manojla
- Ljutica Bogdan i vojvoda Dragija
- Ni zorice, ni bijela danka
- Oblak Radosav
- Popijevka Radića Vukojevića
- Put kralja Vladimira
- San carice Milice
- Sekula se u zmiju pretvorio

Epske narodne pesme dele se na pesme dugog stiha — *bugarštice* i na pesme kratkog stiha — *deseteračke* ili *guslarske*. Naziv guslarske dobile su po tome što su pevane uz gusle, a deseteračke zato što se svaki stih epske pesme sastoji od deset slogova.

Naše narodne epske pesme predstavljaju veliko kulturno blago— i imaju veliku istorijsku i vaspitnu vrednost.

Nazivi pesama popisani su po azbučnom redu radi lakšeg snalaženja.

 Sačuvana

Angelina

Administrator

☐ Van mreže

Poruke: 5668

Srpske epske narodne pesme & podela srpskih epskih narodnih pesama

« **Odgovor #4 poslato:** Novembar 15, 2012, 08:25:14 pm »

**

SRPSKE EPSKE NARODNE PESME — CIKLUSI

Naše narodne epske pesme bile su neprekidni poziv na borbu, vaspitač novih generacija i primer kako se valja boriti za slobodu, pravo i dostojanstvo svoga naroda.

PRETKOSOVSKI CIKLUS

Pretkosovski ciklus epskih pesama odnosi se na istorijski period pre kosovskog boja, tj. na uspon srpske feudalne države. Stevan Nemanja je doprineo objedinjavanju srpskih zemalja i učvršćivanju hrišćanske crkve i vere. Car Dušan je zaslužan za napredak srpske države u društvenom i ekonomskom pogledu. Međutim, zbog borbe oko prestola i prestiža između ondašnje srpske vlastele, srpska država je slabila i bivala razjedinjavana. (U to vreme turski osvajači već su bili na granicama srpske države.)

Narodni pevač vrlo je malo znao za dinastičke borbe oko prestola, za razne zavere i proterivanja— u dinastiji Nemanjića, te ove događaje nije ni opevao u epskim pesmama.—

Vuk Stefanović Karadžić, pišući o epskoj poeziji pre Kosova, kaže: „Ja mislim da su Srbi i prije Kosova imali junačkih pesama od starine, no budući da je ona promjena tako silno udarila narod da su gotovo sve zaboravili što je donde bilo, pa smo odande počeli dalje pripovjedati i pjevati.”

Najpoznatije pesme pretkosovskog ciklusa jesu: *Sveti Sava*, *Ženidba Dušanova*, *Uroš i Mrnjavčevići*, *Ženidba kralja Vukašina*, *Zidanje Skadra* i dr.

U pesmi *Ženidba Dušanova* istaknut je ponos narodnog pevača na slobodu i veliku i bogatu srpsku državu. Nosioci ondašnje njene kulture, bogatstva i moći bili su feudalni vladari. Cela pesma je lepa jer pokazuje sjaj i veličinu srpskih vladara i domaće vlastele, uopšte srpske države. Ali je lepa i zato što se ističe čovek iz naroda, Miloš Vojinović, i njegove osobine koje je narod duboko poštovao i voleo. On je i jači, i lepši, i bolji od Latina. Narodnom pevaču je to imponovalo, naročito kasnije, kada, je srpska država potpala pod Turke.

"Je l' slobodno, care gospodine,
da preskočim tri konja viteza?"
"Jest slobodno, moje drago d'jete!
Nego skini bugar-kabanicu,
bog ubio onog terziju
koji ti je toliku srezao!"
Govori mu Miloš Vojinović:
"Sjedi, care, pak pij rujno vino,
ne brini se mojom kabanicom!

Ako bude srce u junaku,
kabanica neće ništa smesti:
kojoj ovci svoje runo smeta,
onđe nije ni ovce ni runa!"

Ženidba Dušanova

U pesmi *Uroš i Mrnjavčevići* narodni pevač izrazio je svoje shvatanje o uzrocima propasti srpske feudalne države. U ovoj pesmi nalazimo i njegovo saznanje, stečeno životnim iskustvom, da čovek biva često stavljan pred primamljiva obećanja, da može imati velike lične koristi, ako kaže neistinu. Međutim, junak Kraljević Marko nije se podao ličnim koristima i uživanjima. U njemu je bila jača ljubav prema istini i pravdi, kakvu je voleo i cenio narod.

"Carevi se otimlju o carstvo,
među se se hoće da pomore,
zlaćenima da pobodu noži...
"Marko sine, jedini u majke,
ne bila ti moja rana kleta,
nemoj sine, govoriti krivo,
ni po babu ni po stričevima,
već po pravdi boga istinoga!
Nemoj, sine, izgubiti duše!
Bolje ti je izgubiti glavu
nego svoju ogrešiti dušu."

Uroš i Mrnjavčevići

U pesmi *Zidanje Skadra* iskazana je misao da nema velikih dela bez velikih žrtava. Žrtva u ovoj pesmi bila je mlada majka, još nekog deteta, Gojkovica. U ovoj pesmi ima veoma dirljivih opisa: susret muža i Gojkovice, bol za voljenom ženom, zaziđivanje u temelje grada, materinski bol za detetom.

"Kad je bila na vodu Bojanu,
ugleda je Mrljavčević Gojko,
junaku se srce ražalilo...
pa od lica suze prosipaše.
Ugleda ga tanana nevjesta,
kratko hodi, dok do njega priđe,
kratko hodi, tiho besjedaše:
"Što je tebe, dobri gospodaru,
te ti roniš suze od obraza?"
Al' govori Mrrjavčević Gojko:
"Zlo je, moja vijernice Ljubo!

Imao sam od zlata jabuku,
pa mi danas pade u Bojanu,
te je žalim, pregoret ne mogu."

Zidanje Skadra

KOSOVSKI CIKLUS

Godine 1389. bio je veliki boj na Kosovu između srpske i turske vojske. Turski car Murat bio je ubijen— a srpski knez Lazar zarobljen je i pogubljen.— Oružani poraz od jačeg i spremnijeg osvajača ostavio je velike i duge posledice u istoriji našeg naroda.

Najpoznatije pesme ovog ciklusa jesu: *Zidanje Ravanice*, *Dolazak Muratov na Kosovo*, *Kneževa večera*, *Uhođenje turske vojske*, *Car Lazar i carica Milica*, *Musić Stevan*, *Banović Strahinja*, *Smrt majke Jugovića*, *Kosovka* *devojka* i druge.

Pesmom *Zidanje Ravanice* izraženo je predviđanje o propasti srpske države, tj. da će "Turci carstvo preuzeti", a u pesmi *Kneževa večera* istaknuti su teški međusobni razdori feudalaca.

"Zdrav, Milošu, vjero i nevjero!
Prva vjero, potonja nevjero!
Sjutra ćeš me izdat na Kosovu,
i odbeći turskom car-Muratu! ...
Jer, tako me vjera ne ubila,
ja nevjera nikad bio nisam,
nit sam bio, niti ću kad biti,
nego sjutra mislim u Kosovu
za rišćansku veru poginuti!
Nevjera ti sedi uz koljeno,
ispod skuta pije ladno vino" ...

Kneževa večera

U pesmi *Car Lazar i carica Milica* opevano je rodoljublje svih naših predaka, bez obzira na društveni položaj.

"Al' govori Boško Jugoviću:
Idi, sestro, na bijelu kulu,
a ja ti se ne bih povratio,
ni iz ruke krstaš barjak dao,
da mi care pokloni Kruševac." ...

Car Lazar i carica Milica

Pesmom *Musić Stevan* narodni pevač detaljnije opeva spremnost naših junaka da pođu u boj. Musić Stevan ne želi da na njega ukazuju prstom, da govore da je izdajica. Iako je zakasnio, on odlazi u boj i herojski gine.

U ovom ciklusu pesama pominju se i dva ženska lika — Majka Jugovića i Kosovka devojka. Majka je oličenje mnogih heroja majki koje su svoj porod s ponosom davale za slobodu domovine. Kosovka devojka predstavlja mnoge devojke kojima je rat uništio san o sreći i lepoj budućnosti.

„Kad devojka saslušala reči,
proli suze niz bijelo lice,
ona ode svom bijelu dvoru
kukajući iz bijela grla:
"Jao, jadna, ude ti sam sreće!
Da se, jadna, za zelen bor vatim,
i on bi se zelen osušio!"

Kosovka devojka

U pesmama kosovskog ciklusa opevano je nekoliko junaka: Miloš Obilić, Boško Jugović, Banović Strahinja, Srđa Zlopogleđa i drugi. U svakom od njih narodni pevač našao je opšteljudske vrednosti, odnosno dao osobine koje su se najviše cenile u narodu.

Pesme kosovskog ciklusa vekovima su krepile naš narod da istraje u borbi protiv turskih osvajača i dočeka nacionalnu i socijalnu slobodu.

Iako postoje pesme koje nas upućuju na misao da je Vuk Branković bio izdajnik, istorija to nije potvrdila. Uzroci poraza na Kosovu polju nisu bili u izdajstvu, već u brojnosti neprijateljskih vojnika, boljoj opremljenosti i organizovanosti turskih osvajača.

CIKLUS KRALJEVIĆA MARKA

U istorijskim izvorima nalazi se da je Kraljević Marko bio turski vazal i da je morao pomagati turskim osvajačima u ratovima. Kraljević Marko bio je sin kralja Vukašina, a poginuo 1395. godine na Rovinama. Narodni pevač je od ove— istorijske ličnosti stvorio velikog junaka s najrealnijim osobinama naših predaka.

U epskim pesmama o Kraljeviću Marku narodni pevač je opevao skoro ceo život

Kraljevića Marka, od rođenja pa do smrti. On se nije držao činjenica već je gradio lik Kraljevića Marka u skladu s težnjama i mislima porobljenog naroda. Kraljević Marko je junak ogromnih sposobnosti, ali zna i da se uplaši. On je veliki junak i veliki zaštitnik sirotinje i potlačenih; neustrašivi borac protiv nasilja i nepravde.

U bitkama Kraljević Marko pobeđuje nasilnike i turske siledžije. Iako je priznavao tursku vlast, o čemu govore pesme, Kraljević Marko nije bio ropski pokoran. Kraljević Marko je mrzeo cara, a kad je išao u rat za njega, išao je radi dobra svoga naroda.

Kraljevića Marka krase mnoge pozitivne osobine: nežnost prema majci, ljubav prema nezaštićenima i poštenima, a naročito prema siromašnima. U pesmama o Kraljeviću Marku nalazimo i njegove negativne osobine kao što su pohlepnost, samovolja, on je i kavgadžija, ubojica, plah i prek itd. Ali ove mane čine Marka potpunom ličnošću. Jer, kakav bi to bio junak, zaštitnik sirotinje i potlačenih kad bi bio miran, pokoran, stidljiv, bojažljiv i sl. Osvetničke i oslobodilačke težnje naših predaka tražile su jakog, lukavog, snažnog borca koji se neće plašiti, niti pokoravati. One su ga našle u liku Markovom.

Junak Kraljević Marko prema pesmi, nije poginuo. Nije ni umro. Narodni junak u prošlosti je zaspao, pa ako ustreba narodu, on će se ponovno probuditi. Ovo se tumači opštim stavom naroda i njegovih pevača da slobodarska misao nikada ne umire, pa ni junak koji je stvoren prema težnjama naroda.

Pesama o Kraljeviću Marku ima najviše u našoj narodnoj epskoj poeziji. Najpoznatije su pesme: *Marko Kraljević i Mina od Kostura*, *Marko Kraljević poznaje očinu sablju*, *Kraljević Marko ukida svadbarinu*, *Marko Kraljević i beg Kostadin*, *Oranje Kraljevića Marka* i druge.

U pesmi Kraljević *Marko ukida svadbarinu* pokazana je velika ljubav prema čoveku koji je u nevolji. Sirota devojka ne želi da bude ljuba osvajaču. Kraljević Marko bio je do suza potresen zbog njene nesreće pa zato, kao zaštitnik sirotinje raje, nasrće sam na Arapina i njegove vojnike i pobeđuje ih.

"Trže Marko buzdovana svoga,
pak udari Arapina crna:
kako ga je lako udario,
iskide mu iz ramena glavu!

.....

Otsad više nema svadbarine,
Marko za sve svadbarinu plati.
Sve povika malo i veliko:
"Bog da živi Kraljevića Marka,
koji zemlju od zla izbavio,
koji satr zemlju zulumčara!

Prosta m' bila i duša i telo!"

Marko Kraljević ukida svadbarinu

U pesmi *Kraljević Marko i Mina od Kostura* narodni pevač je prikazao da je Marko okretan, lukav i obazriv junak. On je nadmudrio i pobedio u boju Minu od Kostura.

U pesmi *Marko Kraljević i beg Kostadin* prikazana je Markova ljubav ne samo prema siromašnima, već i prema roditeljima. Kraljević Marko smatra da je velika uvreda kada neko ne poštuje svoje roditelje.

"Treće ti je, beže, nečoveštvo:

ti imadeš i oca i majku,

nijednoga u astalu nema,

da ti pije prvu čašu vina".

Marko Kraljević i beg Kostadin

POKOSOVSKI CIKLUS

Pesme pokosovskog ciklusa odnose se na otpor turskim osvajačima i na prilike u našoj zemlji posle poraza na Kosovu. Istorija je utvrdila, da je srpska država bila osvajana još oko sedamdeset godina posle kosovskog boja. Kad su turski osvajači zauzeli srpsku državu, u zemlji je nastao veliki teror osvajača. Mnogi Srbi iselili su se u Južnu Ugarsku, stupali u mađarsku vojsku i borili se protiv turskih osvajača. U tim otporima isticali su se braća Jakšići, Vuk Grgurović, vojvoda Prijezda, Oblak Radosav i drugi.

Najpoznatije pesme o Brankovićima i Jakšićima jesu: *Bolani Dojčin, Smrt vojvode Prijezde, Smrt vojvode Kajice, Zmaj-ognjeni Vuk i Porča od Avale, Margita devojka i Rajko vojvoda, Oblak Radosav i Dioba Jakšića*.

U ovim pesmama je opevan viteški otpor prema nasilju, nepravdi i zulum turskih osvajača. Naši preci ponosno su branili svoju čast i domovinu. Mržnja prema bezdušnom osvajaču bila je velika. Ona je davala ogromnu snagu i učvršćivala misao da je bolje umreti stojeći, nego živeti klečeći.

U pesmi *Bolani Dojčin* opevan je otpor prema nasilju i osvajačima. Kada je Turčin nasrnuo na čast njegove sestre, Bolani Dojčin, iako teško bolestan platnom obavija svoje kosti, uzjahuje nepotkovanog dorata i snagom koju mu daje mržnja na tiranina, izlazi na megdan i ubija Turčina.

U pesmi *Smrt vojvode Prijezde* opevan je viteški otpor prema turskom osvajaču.

Vojvoda Prijezda brani svoj grad, ali kad vidi da je otpor uzaludan živ se ne predaje u ruke neprijatelju, niti predaje svoja dobra. Takva je bila i njegova ljuba žena. Jelica gospođa je lik naše žene koje više voli časnu smrt sa svojim mužem, nego da ljubi osvajača.

"O Prijezda, dragi gospodaru,
Morava nas voda od'ranila,
nek Morava voda i sa'rani."
Pa skočiše u vodu Moravu.
Car je Me'med Stalać osvojio,
ne osvoji dobra ni jednoga".

Iz pesama nastalih u ovom periodu saznaje se da su u Crnoj Gori pružili snažan otpor turskim osvajačima Crnojevići. Najpoznatija pesma o Crnojevićima, koja je i naša najduža narodna epska pesma, jeste *Ženidba Maksima Crnojevića*.

Takođe se iz pesama ovog perioda saznaje da su u Hrvatskoj pružali snažan otpor turskim osvajačima Nikola Jurišić, Nikola Šubić Zrinjski i drugi. Naročito su bile čuvene bitke na Krbavskom polju i na Mohaču.

Da bi se sprečilo tursko nadiranje preko Save i Dunava, osnovana je tzv. Vojna krajina. Tu su se nalazili Srbi, odakle su se žestoko borili protiv nadiranja Turaka.

Najpoznatije pesme o Zrinjanima i Ugričićima su: *Ban Zrinjanin i Begzada* *devojka* i *Ban Derenčin*.

HAJDUČKI CIKLUS

Turski osvajači smatrali su naše pretke za niža bića koja su stvorena samo da služe i robuju. Za vreme robovanja pod Turcima naši preci bili su ekonomski izrabljivani i politički unazađivani. Turčin je mogao da ubije "rajetina" kad-god to hoće, a da za to nikom ne odgovara. Naši preci morali su da argatuju za Turke, da plaćaju razne poreze od kojih je bio najteži danak u krvi (odvođenje muške dece od 10— 13 godina).

Zbog preteškog ekonomskog i političkog izrabljivanja u mnogim krajevima naše domovine javljaju se hajduci kao zaštitnici i osvetnici naroda. Hajduci su u zasedama sačekivali turske osvajače, otimali opljačkano blago, oslobađali pohvatano roblje i svetili se turskim osvajačima za počinjena nedela.

"Borbe i osvete hajduka krepile su moralne snage naroda, jačale nacionalnu svest i održavale veru u pobedu."

Najpoznatije pesme o hajducima jesu: *Starina Novak i knez Bogosav, Stari Vujadin, Mali Radojica, Bajo Pivljanin i beg Ljubović, Grujica i paša sa Zagorja* i druge.

U pesmama ovog ciklusa govori se o odmetanju hajduka u goru, odnosima među hajducima, druželjublju, jatcima, pobedama i porazima, tamnovanju i pogibijama.

Hajduci su bili u borbi plahoviti, lukavi, nemilosrdni prema turskim osvajačima. Inače, hajduci su prema svojim i prema "raji" bili nežni i dobri.

U pesmi *Rašta ode Novak u hajduke* narodni pevač je objasnio osnovne uzroke zbog kojih se narod odmetao u hajduke.

"Ora', kopa — ne dadoše Turci,
ovce paso — poklaše mi vuci,
.....
Još se Turka okaniti neću,
dok je moja na ramenu glava."

Starina Novak i knez Bogosav

U pesmi *Stari Vujadin* opevana je vernost i izdržljivost hajduka i pored saznanja da ih čekaju memljive tamnice i krvava mučilišta. Stari Vujadin uči sinove da budu junaci pred neprijateljem, da čuvaju hajdučki ponos, viteško dostojanstvo i pokažu dubok prezir prema osvajačima.

Reči Starog Vujadina sinovima, pune roditeljske nežnosti i hajdučkog ponosa bile su upućene svim hajducima i celom narodu.

O sinovi moji sokolovi,
ne budite srca udovička,
već budite srca junačkoga,
ne odajte druga nijednoga,
ne odajte vi jatake naše"

Stari Vujadin

Pesma *Mali Radojica* prikazuje čvrstinu i postojanost hajduka. Nikakvi svirepi postupci prema zarobljenom hajduku nisu mogli slomiti veru u pobedu. Mali Radojica je izdržao vatru na prsima, zmiju u nedrima i klince pod noktima. Činjenica, pak, da nije mogao da se uzdrži pred devojačkom lepotom, dokazuje da je nepoznati stvaralac imao razvijen pesnički talenat.

"Lože njemu vatru na prsima,
al' je Rade srca junačkoga,

ni se miče, ni pomiče Rade ...

Uvatiše zmiju prisojkinju,
pa turaju Radu u njedarca,
al' je Rade srca junačkoga,
ni se miče, ni se od nje plaši...
I uzeše dvadeset klinaca,
udaraju pod noktove Radu, —
i tu Rade tvrda srca bio,
ni se miče, ni dušicom diše ..."

USKOČKI CIKLUS

Iz istorije saznaje se da su naši preci od Austrije dobijali pravo da se nastane duž granice prema Turskoj. Ti krajevi dobili su ime Vojna krajina, a graničari su nazivani uskocima. Uskoka je najviše bilo u Klisu i Senju. Po načinu ratovanja s turskim osvajačima, razlikovali su se od hajduka time što su se borili u velikim grupama i frontalno. Uskoci nisu živeli kod svojih prijatelja — jataka, niti u šumi, već kod svojih porodica. Nalazeći se i blizu mora češće su svojim brodićima napadali druge i plenili njihovu robu.

Austrijske i mletačke vlasti su pomagale uskoke u borbi protiv Turaka, ali kada bi odnosi sa Turcima bivali mirniji, onda su uskoke zlostavljali.

Čuvene uskočke vođe bile su Ivo Senković, Stojan Janković, Ilija Janković, Smiljanić Ilija i drugi.

Najpoznatije pesme ovog ciklusa jesu: *Janko od Kotora i Mujin Alil, Kuna Hasan-aga i Dragić vojvoda, Ivo Senković i aga od Ribnika, Ropstvo Janković Stojana, Senjanin Tadija i Junaštvo Komnena barjaktara.*

U ovim epskim pesmama naročito su opevani megdani uskoka. Megdani su dati slikovito i živo, s raznim promenama situacija, što dovodi do raznih dramatičnih momenata.

Druga karakteristika (odlika) pesama uskočkog ciklusa jeste slikanje smene stare generacije, mladom generacijom. Sinovi zamenjuju ostarele očeve. Uzimaju očevo oružje i mada nevični megdanima, suprotstavljaju se svojom srčanošću lukavim i veštimskim turskim megdandžijama. U ovim pesmama nalaze se mnoge šale koje mlađi čine kada se nađu u situaciji nadmoći i sigurnosti.

U pesmi *Ivo Senković i aga od Ribnika* opevan je motiv smene stare generacije u borbi protiv turskih osvajača. Proslavljeni uskok Đurđe "suze roni" što zbog starosti i

nemoći ne može da izađe na megdan obesnom Turčinu — Agi od Ribnika koji traži sramni poklon kao znak pokornosti. Ali, tu je njegov sin koji odmenjuje ostarela baba (oca).

"Ko l' će babu hlebom dohraniti?
Ko l' po smrti baba sahraniti?
Al' govori Senković Ivo:
"Što b' se, babo, ruva poplašio?
Ja s' ne bojim ni živa kurjaka,
akamoli mrtvih kožetina!
Ako može Turčin podviknuti,
i ja mogu, babo, podviknuti,
već daj meni testir i blagoslov
da Turčinu na mejdan iziđem,
dok je, babo, tvoga čeda Ive,
nećeš Turkom ti presti košulja!"

Ivo Senković i aga od Ribnika

Pesme o hajducima i uskocima, koje su naši preci slušali uz gusle, jačale su snage za sve nove i nove otpore protiv turskih osvajača i uvek novim ognjem palile oslobodilačku misao porobljenog naroda.

CIKLUS OSLOBOĐENJA SRBIJE

Pesme ovog ciklusa odnose se na oslobođenje Srbije i najmlađe su po postanku. Tursko nasilje koje se stalno pojačavalo i opšte revolucionarne prilike u Evropi, doprineli su da otpor naroda preraste u veliku osvetu — u ustanak. Ceo narod bio je jatak, a skoro svaki deseti čovek hajduk. Širom Srbije stvarale su se hajdučke družine koje su izolovano vodile borbe. No, vrlo brzo, hajdučke družine su se povezivale i protiv turskih osvajača započela je zajednička i organizovana borba — ustanak. Udruženim snagama pobedili su tursku vojsku na Mišaru, Deligradu, Loznici i drugim mestima širom Srbije.

Najpoznatije pesme ovog ciklusa jesu: *Boj na Mišaru*, *Boj na Deligradu*, *Početak bune protiv dahija* i *Boj na Čokešini*. Najpoznatiji junaci su Karađorđe, Stevan Sinđelić, Tanasko Rajić, Stanoje Glavaš, Veljko Petrović i mnogi drugi.

Slavna borba protiv turskih osvajača jedne male ustaničke vojske rodila je svoje narodne pesnike, a među njima i guslara Filipa Višnjića. On je u pesmi *Početak bune protiv dahija* slikovito opevao knezove, ali uvek kao glavnog pokretača i nosioca borbe — narod.

"Tu knezovi nisu radi kavzi,
nit su radi Turci izjelice,
već je rada sirotinja raja
koja globe davati ne može,
ni trpeti turskoga zuluma"
.....
Turci misle da je raja šala,
al' je raja gradovima glava,
niče raja ko iz zemlje trava."

Početak bune protiv dahija

Narodni pevač radovao se velikoj pobedi nad turskim osvajačima i sa suzama radosnicama gledao u svetle dane slobode. Pobedila je ljubav prema slobodi koju je prekalila mržnja prema nasilju, ropstvu i životu bez časti.

CIKLUS OSLOBOĐENJA CRNE GORE

Turski osvajači pokušavali su da porobe i pokore Crnu Goru, crnogorski narod, ali nikada u tome nisu uspeli. Cela Crna Gora bila je veliki ustanički tabor.

Turski osvajači pokušavali su mitom, povlasticama, obećanjima da pridobiju crnogorske vođe. Oni koji su poklekli pred obećanjima i povlasticama, bili su poturice. U vreme vladavine vladike Danila Petrovića iz plemena Njeguša poturice bivaju istrebljene.

Najpoznatije pesme ciklusa oslobođenja Crne Gore je su: *Osveta Batrića Perovića, Šćepan Mali, Nikac od Rovina, Tri sužnja, Istraga poturica* i *Perović Batrić*.

Pesme ovog ciklusa stvarali su sami učesnici u bitkama, pa je prirodno što u njima ima više istorije nego poezije. Beležeći pesme Vuk Stefanović Karadžić je to isto uočio. U ovim pesmama opevani su istorijski događaji XVIII i prve polovine XIX veka.

U pesmi *Osveta Batrića Perovića* opevana je pogibija slavnog crnogorskog junaka Batrića i osveta njegova oca nad bezdušnim krvnikom Osmanom.

U pesmi *Šćepan Mali* opevan je zajednički pohod Mlečića i Turaka na Crnu Goru, ali ko će slomit "gnijezdo sokolovo".

Pesme ovog ciklusa nicale su u jeku borbi koje su se vodile bez predaha. Po svojoj umetničkoj vrednosti, toplini osećanja i bogatstvu detalja, one su dragoceno blago naše poezije.

U ličnostima junaka Vuka Mićunovića, Vuka Mandušića, braće Martinovića i drugih junaka opevane su pozitivne osobine Crnogoraca: poštenje, hrabrost i ponos.

"Tahir-pašo, zemlji gospodaru,
što ti išteš harač od Pipera,
harač težak od šedam godina,
uz harače osam djevojaka,
uz djevojke dvanaest talaca,
čini, pašo, što si naumio,
ne damo ti ništa do kamena,
da s njim biješ u oba ramena!"

Piperi i Tahir-paša

Autor teksta nepoznat

 Sačuvana

Angelina

Administrator

☐ Van mreže

Poruke: 5668

Srpske epske narodne pesme & podela srpskih epskih narodnih pesama

« **Odgovor #5 poslato:** Novembar 15, 2012, 09:39:35 pm »

*

KOSOVSKI CIKLUS EPSKIH PESAMA

Po mnogo čemu je bitka na Kosovu iz 1389. godine bila presudna za Srbe, kako u vojničkom i državnom smislu, tako i u moralnom i duhovnom. Ispod časti i ponosa je bilo za Srbe olako prihvatiti tursko porobljavanje i ne suprotstaviti mu se, pogotovo zato što nije bila u pitanju samo vojnička pobjeda ili poraz, nego i zaštita svoje otadžbine, svojih porodica i elementarne ljudske slobode. Narodna pjesma je sve to artikulisala na sebi svojstven način u kosovskom ciklusu pjesama, od koga su do nas došli samo fragmenti

Jedan od najznačajnijih ciklusa srpske epske poezije je ciklus pjesama o Kosovu. Ove pjesme su nastale neposredno nakon Kosovske bitke 1389. godine i postale živo narodno svjedočanstvo turskog osvajanja srpskog carstva i slavnog suprotstavljanja kneza Lazara i srpske vojske daleko nadmoćnijem neprijatelju. U deseterački stih i glas pjevača i guslara smjestila se narodna vizija dešavanja na Kosovu polju, onih koja su im prethodila, kao i onih koja su nastupila nakon bitke. Kohezivna nit te vizije je etos koji se izrodio iz onovremenog istinski jakog zajedničkog identiteta srpskog vladara i njegovih sunarodnika, a koji je u svojoj

osnovi bio hrišćanski.

KOSOVSKI ETOS

Sličan kosovskom ciklusu pjesama je i ciklus pjesama srpskih ustanika sa početka 19. vijeka, kada su srpske narodne pjesme prvi put klasifikovane i objavljene u pisanoj formi. Već tada vidan je bio veliki uticaj usmene književnosti na svakidašnji život naroda, kao i na umjetničku književnost, koja se u ovom periodu počela štampati upravo na narodnom jeziku. Tako je, recimo, monumentalno djelo srpske književnosti, *Gorski vijenac* Petra II Petrovića Njegoša, direktno inspirisan usmenom književnošću Srba. Kletva kneza Lazara, kako ju je zabilježio narodni pjevač, veoma je slična kletvi crnogorskog serdara Vukote u *Gorskom vijencu*, objavljenom prvi put 1847. godine. Lazareva opomena vojnicima pred bitku nalazi se u nekoliko pjesama kosovskog ciklusa:

*Ko je Srbin i srpskoga roda,
i od srpske krvi i kolena,
a ne došo na boj na Kosovo,
od ruke mu ništa ne rodilo:
rujno vino ni šenica bela!
Ne imao poljskog berićeta,
ni u domu od srca poroda!
Rdjom kapo dok mu je kolena!*

Još strašnije od Lazarevih su riječi serdara Vukote pred okršaj s Turcima, koji se zbilo trista godina nakon Kosova:

*U pamet se dobro, Crnogorci!
A ko činja biti će najbolji,
a ko izda onoga te počne,
svaka mu se satvar skamenila!
Bog veliki i njegova sila
u njivu mu sjeme skamenio,
u žene mu đecu skamenio!
Od njega se izljegli gubavci,
da ih narod po prstu kažu.*

Njegoš u kletvi serdara Vukote dodaje i strašne riječi za izdajnika:

*Spopala ga bruka Brankovića
časne poste za psa ispostio,
grob se njegov propa na taj svijet!
Ko izdao, braćo, te junake,
ne predava punje ni proskure,*

*nego pasju vjeru vjerovao!
Krvlju mu se prelili badnjaci,
krvlju krsno ime oslavio,
svoju decu na nj pečenu io!
U pomamni vjetar udario,
a u lik se manit obratio!
Ko izdao, braćo, te junake,
rđa mu se na dom raspabila;
za njegovim tragom pokajnice
sve kukale, do vijek lagale.*

Jedan od razloga zbog kojih su Srbi izgubili na Kosovu, po narodnom pjevaču, bilo je izdajstvo Vuka Brankovića, čiji su potomci bili srpski despoti u 15. vijeku. Ne postoje historijski podaci koji govore o Vukovom izdajstvu, ali je zato u narodnoj pjesmi najgora stvar od Kosova pa nadalje bila izdati svoj narod, svog vladara, svoju vjeru, prenebjegnuti sve to i poći za ličnim interesom. Na Kosovu je srpska vojska stravično postradala, ali je tragika poraza i stradanja doživljena kao svjesna žrtva za vjeru, što je osnova kosovskog etosa. Ispod časti i ponosa je bilo olako prihvatiti tursko porobljavanje i ne suprotstaviti mu se, jer je bilo u pitanju ugrožavanje elementarne ljudske slobode i života. Pogotovo zato što je dio srpske tradicije shvatanje da, ako je čovjek u situaciji da brani drugoga — ženu djecu, kuću, otadžbinu — a neće, on je odgovoran. Samo monah po svetom predanju ima pravo da bude žrtva, a vrlo je važno da se čovjek koji ima odgovornost za druge bori za one za koje je odgovoran. Opredjeljenje kosovskih junaka ipak nadmaša granice ljudskog junaštva i ulazi u domen misterije mučeništva Hrista radi.

*Pijte, Srbi, u slavu Božiju,
i rišćanski zakon ispunjujte:
iako smo izgubili carstvo,
duše naše gubiti nemojmo,
veli narodna pjesma.
Bolje ti je izgubiti glavu,
nego svoju ogr'ješiti dušu,*

savjetuje niko drugi do majka junaka Kraljevića Marka.

Sve je to dio hrišćanskog etosa, koji prevazilazi okvire pukog morala i čini sam način života. Na formiranje ovako artikulisanog kosovskog opredjeljenja uticali su i monasi-isihasti, koji su došli u Lazarevu Srbiju sa Svete gore i Sinaja baš u godinama pred Kosovsku bitku. Njihov uticaj je bio veliki, o čemu postoje mnoga svjedočanstva.

TOK BOJA NA KOSOVU

Nakon smrti posljednjeg srpskog cara Uroša srpske teritorije su se rasparčale među bivšom dvorskom vlastelom; neke su bile vraćene Vizantiji u posjed, a neke osvojene od Turaka nakon Maričke bitke 1371. godine. Zetom su vladali Balšići, a u Srbiji je poslije sukoba sa Nikolom Altomanovićem najmoćniji srpski župan postao Lazar Hrebeljanović, koji je još kao dječak došao kod Dušana na dvor. Sa svojim zetom Vukom Brankovićem i sestrićima Musićima Lazar je vladao o blašću od Rudnika do Kosova. Na Vidovdan 28. juna 1389. godine na polju Kosovu kod Prištine on je sa svojom vojskom ustao u odbranu srpske teritorije od Turaka. O silini tadašnje turske vojske pjesma bilježi u hiperbolama:

*Svi mi da se u so premetnemo,
ne bi Turkom ručka osolili (...)
Da iz neba plaha kiša padne,
niđe ne bi na zemljicu pala,
već na dobre konje i junake(...)
Da ti imaš krila sokolova,
pak da padneš iz neba vedroga,
perje mesa ne bi iznijelo.*

Centrom srpske vojske upravljao je Lazar — koga narodna pjesma pamti kao kneza, odnosno cara Lazara — lijevim krilom je upravljao Vuk Branković, a desnim vojvoda Vlatko Vuković iz Bosne. Tursku vojsku je predvodio sultan Murat. Sultana je na prevaru ubio Miloš Obilić. Pretvarajući se da je došao da se preda, ušao je u Muratov šator i usmratio ga, i sam odmah postradavši od sultanovih podanika. U pjesmi *Kneževa večera* Miloš, optužen nepravedno za izdajstvo, nagovještava šta će učiniti u boju:

*Sjutra jeste lijep Vidov danak,
viđecemo u polju Kosovu
ko je vjera, ko li je nevjera!
A tako mi Boga velikoga,
ja ću otić sjutra u Kosovo,
i zaklaću turskog car-Murata,
i staću mu nogom pod gr'oce!*

Po bilježenju Konstantina Mihajlovića iz 15. vijeka, u prvi mah je izgledalo da će srpska vojska potući Turke, ali ne zadugo. Turci su krenuli u ofanzivu, u kojoj je najviše postradao centar srpske vojske sa knezom Lazarom na čelu. Lazaru su odrubili glavu, a njegovi mili primiše smrt istim načinom pre njega, moleći se što su mogli lepše da oni svrše pre njega, te da njegovu smrt očima ne gledaju, kazuje Mihajlović. Sudeći po narodnim pjesmama, tri su razloga srpskog poraza na Kosovu: prvi je Božija volja da se desi to što se desilo, drugi je ogromna nadmoć turske vojske u brojnosti vojnika i naoružanju i treći je izdajstvo Vuka Brankovića.

KOSOVSKI JUNACI

Nasuprot liku izdajnika Vuka Brankovića, u narodnoj pjesmi dato je nekoliko likova heroja i rodoljuba, koji osvetlaše obraz kneza Lazara i srpskog roda. Jedan od takvih je ličnost Banović Strahinje, koji je u istoimenoj pjesmi prvi koji je osjetio udarac turske ruke još prije Kosova, uz to ga je još izdala i nevjerna ljubica. I pored toga on je smogao snage da oprosti svojoj dragani, a Turčina koji ju je oteo surovo je kaznio. U boju na Kosovu Strahinja je bio dobar junak — što jedanput britkom sabljom mane, britkom sabljom i desnicom rukom, pak dvadeset odsiječe glava.

Miloš Obilić je jedna od najpoznatijih ličnosti srpske istorije, junak nad junacima, čije ime je postalo simbol čojstva i viteštva, odanosti svom narodu i caru:

*Ja nevjera nikad bio nisam,
nit' sam bio, niti ću kad biti,
nego sjutra mislim u Kosovu
za rišćansku vjeru poginuti...*

kaže Miloš u *Kneževoj večeri*. U drugoj pjesmi je opisan riječima:

*Kad se šeta vojvoda Milošu:
krasan junak na ovome svetu,
sablja mu se po kaldrmi vuče,
svilen kalpak, okovano perje,
na junaku kolasta azdija,
oko vrata svilena marama....*

Antologijski su likovi i devet Jugovića i desetog Jug-Bogdana, [...] u pjesmi, koji su svi izginuli na Kosovu. Milica ih je molila prije bitke da bar jedan ostane s njom, ali svaki joj je isto odgovarao:

*Idi, sestro, na bijelu kulu;
a ja ti se ne bih povratio,*

a to da mu slučajno ne bi rekao ko iz družine:

*On ne smjede poći u Kosovo,
za Krst časni krvcu proljevati...*

Tu je još niz ličnosti kosovskih junaka, među kojima Srđa Zlopogleda, koji je dobar junak, koji dva i dva na koplje nabija, preko sebe u Sitnicu tura, potom Musić Stevan, Vasojević Stevo i mnogi drugi. Na početku dvadesetog vijeka, kada je nakon više od petsto godina Kosovo bilo konačno oslobođeno, kosovskim junacima je pjesnik Milan Rakić posvetio stihove:

*Kosovski junaci, zasluga je vaša
što poslednji beste. U krvavoj stravi,
Kada trulo carstvo oružja se maša,
Svaki leš je svesna žrtva, junak pravi...*

piše: Anja Jeftić

 Sačuvana

Angelina
Administrator

☐ Van mreže

Poruke: 5668

 Srpske epske narodne pesme & podela srpskih epskih narodnih pesama

« **Odgovor #6 poslato:** Septembar 01, 2013, 11:20:35 pm »

**

ELEMENTI DRAMSKOG U VUKOVIM EPSKIM PESMAMA O KOSOVU

Jedan istočnjački mudrac uvek je u svojim molitvama tražio od boga da ga poštedi života u zanimljivoj epohi. Po narodnim pesmama, izgleda da je vreme Cara Lazara i Kosovskog boja bilo izrazito zanimljivo, a što bi smo mogli protumačiti da je bilo dramatično, a i tragično. Da li je narodna pesma bila oduška za viđenje teškoće, zle sudbine i ljudske nesreće ili, pak, za oslobođenje od one more koja je pritiskala narod, čoveka i narodnog pevača kada su tražili i zamišljali uzrok i početak svojih stradanja i nesreća u tuđinskom ropstvu, teško je odgovoriti. Bio je to splet sanjarenja i razmišljanja u kojima su se rađale predstave u prošlosti, a koja je u mašti i stvarnosti morala biti burna, u kojoj su se dešavali sudbinski prelomi i u kojoj su se smenjivala vremena što su označavala kraj jedne i početak druge epohe, odnosno civilizacije. Narodni pevač je bio baštinik koga iskustva i istorijska znanja i svesti i kao takav prenosio se u ulogu svedoka kome su bila dostupna viđenja velikih promena u istoriji svoga naroda (...)

Viziju složenosti i znanja jednog prelomog vremena u narodne prošlosti narodni pevači su crpli koliko iz odjeka neposredne istorijske situacije, događaja i ličnosti, toliko i iz istorijske svesti koja je trajala i kondenzovala se godinama, decenijama i vekovima i koju su izrazili u svojim stihovima. Svoje viđenje istorije i jednog doba u njoj narodni pevač je u epskim pesmama najčešće izrazio u radnji koja donosi događaje i ljudsku sudbinu kao bitne činioce poetska predstave. U pesmama o Kosovu to je i najizrazitije, jer je radnja najkondenzovanija i odvija u slapovima. U većini ovih pesama pevač najčešće zadržava i kazuje opšti istorijski podatak o Kosovu — da je to bio sukob dve vojske, srpske i turske, zadržava ključne ličnosti vojevanja — cara Lazara i cara Murata i činjenicu da su obe vojskovođe poginule

(...)

U ovom ciklusu polazište i uvir pesama je Kosovo. Zbivanja su pre, za vreme i posle boja. Bitka je svuda izgubljena i na njenom poprištu se nalazi kljuk etičke istine, privrženosti slobodi, uzdignutosti herojstva, plemenitosti, dobrote i snažnih osećanja, koji su uklješteni između zova istorijskog trenutka i normalnog, prirodnog ljudskog odnosa. U njima se nalazi čast i etika društva, naroda. U pesmama o Kosovu ima smicalica i intriga, nesigurnosti i kobi, ali ima i istinoljubivosti i hrabrosti, zanesenosti i svesnog žrtvovanja. Iskra istorije razbuktala se u doživljaj sudbinskih trenutaka i razduženost ljudskih odnosa. Istovremeno, to je i reagovanje na udese istorijske i lične. Kako bi se drukčije mogli razumeti zgode i nezgode, činovi i postupci, želje i moranja, bura unutrašnjih lomova i dostojanstveno izvršavanje moralnih načela koja su nosila i izrazili učesnici **Kneževe večere**, koje ispoljavaju brat i sestra na rastanku pri odlasku u boj — Carica Milica i Boško Jugović, koje čini Banović Strahinja u odbrani svoje neverne ljube od razjarenoga starog Jug Bogdana i njene braće devet Jugovića, kao i druge.

Ciklus pesama o Kosovu pruža jednu celovitu poetsku predstavu a, opet, svaka pesma za sebe je celina i istodobno deo šire vizije. Tu se, pre svega, imaju u vidu umetnički najdograđenije pesme: **Banović Strahinja, Car Lazar i Carica Milica, Kneževa večera, Kosančić Ivan uhodi Turke, Propast carstva srpskog, Tri dobra junaka, Musić Stevan, Carica Milica i Vladeta Vojvoda, Sluga Milutin i Smrt Majke Jugovića**. Epizode u ovim pesmama nose u sebi elemente za oblikovanje predstave o jednom kontinuiranom zbivanju. Svaka pesma za sebe i delovi u njima su činovi jedne drame, koji su vremenski i smisaono zgusnuti i između kojih su praznine premošćene nekom vrstom pauza. U epskom toku nalaze se ekspozicije kojima se objašnjavaju ili podrazumevaju prostor i događanja što nisu rečju neposredno dočarani.

Jedan zajednički strukturni elemenat ovih epskih pesama je dramatičnost, koji sa istorijskim činiocem i poetkim likovima učesnika u boju na Kosovu čini osnovu čvršćeg povezivanja pesama u ciklus o Kosovu. Dramatično, takođe, doprinosi stvaranju unutrašnje izražajne povezanosti, koja je, zajedno sa ostalim komponentima, uticala da se pesme Kosovskog ciklusa uzimaju kao vid prelaznosti ka epu ili, pak, da pojedini autori u prošlosti nastoje da stvore i stvaraju ep o Kosovu — na početku devetnaestoga veka to su Vićentije Rakić i Gavriilo Kovačević a, kasnije, Joksim Nović-Otočanin, Fra Grgo Marić, Armin Pavić, Stojan Novaković, Tihomir Ostojić i drugi.

Dramatično kao osobina većine epskih pesama o Kosovu bilo je, verovatno, podsticaj mnogim piscima da više pesama dramatizuju ili da po njima napišu drame. Naročito je u tom pogledu bila izazov pesma **Banović Strahinja**. Nju su dramatizovali ili su se njome inspirisali da napišu drame od Joakima Vujića do Borislava Mihajlovića-Mihiza (autor ovoga rada nije u istraživanju išao do kraja, ali

mu je poznato dvanaest drama). Jovan Popović-Sterija je, imajući u vidu većinu pesama Kosovskog ciklusa, napisao dramu **Kosovo**. Istorije pozorišta su zabeležile da su u devetnaestom veku, u doba romantizma pa i kasnije, mnoge pozorišne grupe i družine igrale dramatizaciju pesme **Kneževa večera (...)**

U pesmama o Kosovu zastupljeno je više vidova poetskih govora. Prisutno je saopštenje u vidu naracije, u kome se ne prenosi i ne umeće govor drugih junaka koji bi ga razuđivao, lomio i činio dinamičnijim. Zatim, postoji kazivanje pevača koji prenosi, u vidu navoda, šta su rekli učesnici u zbivanju — pretpostavljajući da je to način njihovog reagovanja i mišljenja — čime se stvara jedan mešoviti govor. Najzad, pesme sadrže veće dijaloške celine i delove, koji su, naizgled, neposredno učešće reagovanje i zbivanje. (...)

Pesma **Banović Strahinja** ima sva tri tipa govora, koji su bliski platonovskim modelima kazivanja, ali, ipak, pretežu drugi i treći mešovito kazivanje dijalog ili svedočenje. Pesma počinje naracijom, ali se njen znatan deo kazuje mešovitim govorom, naročito proces susreta i sukoba sa Silnim Vlah Alijom. U dijalogu je dat odnos Banović Strahinje sa tastom i tazbinom — Starim Jug Bogdanom i šurama devet Jugovića. Upravo su u ovom delu karakteristični i snažni dramski akcenti. Dočaravaju se dramatične scene kao evokacija ranijeg zbivanja — kada je ljuba ranila Banović Strahinju u vreme njegove borbe sa Turčinom. Napetost i sudari sadržani su u trenutku neslaganja između Banović Strahinje i tazbine, a nadgrađeni su činom kada Banović Strahinja brani svoju ljubav od njenog oca i braće, praštajući joj ranije postupke. Na taj dramski materijal će se, kasnije, u više navrata vraćati pisci raznih vremena.

Pesma **Banović Strahinja** dramatizovana je ili poslužila kao inspiracija za dramu u romantičarskom, realističkom i modernom duhu. Jedna od najnovijih i nauspešnijih je drama **Banović Strahinja** Borislava Mihajlovića-Mihiza, koji je ukupnost drame gradio na sukobu glavnog junaka sa tazbinom.

Sličnu strukturu kao **Banović Strahinja** ima i druga uvodna pesma u Kosovski boj **Kneževa večera**. I ona ima u početku pripovednu naraciju. U prvoj se upoznaje ličnost Strahinjića Bana: "Netko bješe Strahinjiću Bane! (Bješe Bane u malenoj Banjskoj"... U drugoj se uvodi u atmosferu Kneževe večere: "Slavu slavi srpski Knez Lazare (U Kruševcu mjestu skrovitome". Posle ovoga dolazi upravni govor, neposredno obraćanje ili dijalog, koji su, što je bliži kraj pesme, sve prisutniji. U pesmi **Kneževa večera dijalošku ulogu imaju zdravica Kneza Lazara i odgovor na nju Miloša Obilića. Ove pesme Vuk Karadžić je čuo od različitih pevača, Banović Strahinju** je zapisao od Starca Milije a **Kneževu večeru** je zabeležio po sećanju, zajedno sa drugim pesmama koje je slušao od svoga oca Stefana. U obe pesme postoje sukobljene strane, sudari. U prvoj se suprotstavljaju Banović Strahinja i Silni Vlah Alija, Banović Strahinja i ljuba, Banović Strahinja i

tazbina i drugi. Kazujući pesmu, junake i njihov način života Starac Milija je stvarao predstavu o nekim vidovima njemu poznatog sveta, sa patrijarhalnim obrisima: odnos majke i sina, ženino izneveravanje muževljevljevog očekivanja, život starog Jug Bogdana i njegovih devet Jugovića. Ta vrsta patrijarhalnosti, u kojoj nema patosa, ne nalazi se u pesmi **Kneževa večera**, u kojoj su i slike i odnos dočarani sa više uzvišenosti i sjaja. U Kneževoj večeri je samo jedan sukob, posredan, sa simbolima, izražen dijalogom u zdravicama Kneza Lazara i Miloša Obilića. (...)

Kosovski ciklus pesama peva o istorijski značajnom i zanimljivom događaju, o Kosovskom boju, u tri dela — o pripremama za boj, o samom događaju i o njegovim posledicama. Kosovski boj kao centalna tema izrasta u osnovnu temu ciklusa i po svojoj razvijenosti ona umnogome ima ulogu glavnog junaka epa, a pojedinačne pesme o ciklusu donose neobičnost ličnih sudbina i zanimljivost istorijskih epizoda. Ciklus sadrži i neke ključne odrednice naše narodne poezije: etičku — kao borbu lepog i ružnog, dobra i zla, svetlosti slobode i mraka ropstva; istorijsku — kao sukob dva naroda, jednog koji brani svoju slobodu i drugog koji je porobljivač; i umetničku — u kojoj su došli do izraza raznorodni načini uspešnog kazivanja i dočaravanja poetskog sveta. Osnova izrazitog kontrasta u kosovskim pesmama je bilo direktna ili kontekstualna (utkana) antiteza. Pored suprotstavljanja dva naroda, dve religije, dva viđenja života prisutni su kao suprotnosti tišina pred buru i sam okršaj, sebičnost i nesebičnost, strašljivost i hrabrost, zanos i trezvenost, lirska ustreptalost i epski tok (...)

Kontrast je osnova dramatičnosti u kosovskim pesmama a provala onoga što je potisnuto i prigušivano je vrhunac dramskog u toku pesme. Jedna komponenta kontrasta je nosilac lirske potke u pesmi. Što je ova lirska strana prisutnija, kao i pesmama **Smrt Majke Jugovića**, **Polazak na Kosovo** i, poslednji deo, **Banović Strahinja** to je radnja oskudnija a dramatičnost je sa većim nabojem i snažnije se ispoljava.

Osnovna veza među pesmama o Kosovu i junacima u njima je odnos prema boju. Uz to, narodni pevač je junake i rodbinski povezao. Pored ideje o Kosovu i životne zbliženosti, kao sadržajnih činilaca poetske predstave, znatnu bliskost pesama i junaka čini dramatičnost u njihovoj strukturi. Ona je i značajna odlika njihovog modela, u kome se gradi izvanredno jedinstvo sadržine i načina njenoga ostvarivanja.

Ako se imaju u vidu epske pesme koje se uklapaju u ciklus a svaka nosi u sebi dramatičnost kao svoju izrazitost, onda se postavlja pitanje saglasja epskog i dramskog u njima. Specifičnost epskog i epa je da obuhvati epohu i značajne istorijske događaje i da ih umetnički predstavi u razvijenom obliku. To bi, na izgled, moglo biti u nesaglasju sa osobinom dramatičnog i sa idejom drame koji, odličavajući jedan vid života, donose konkretnost i prelom u ličnosti.

Međutim, ta razlika je u epskoj pesmi prividna i premoštena je time što su u njoj dramatičnost i drama sadržani u trajanju i sudbini likova i u međusobnom sučeljavanju aktera. U drami je nužna individualizacija a junaci u epici, pa i u kosovskim pesmama, otelotvoruju ideju i simbol istorijskog događaja i ličnosti, etički princip i životnu mudrost (...)

U središtu jednoga broja pesama o Kosovu je anegdota ili niz anegota. Zanimljivo je da, upravo, anegdotski oblici u pesmi najčešće nose zaplet, neobičnost razvoja radnje i zbijanja, neočekivani obrt i razrešenje spletova i čvorišta. To je drama u malom, koja je zgusnutija što je kraća forma. Nizanjem anegdota kao delova pesme, koji se povezuju i preobraćaju u celinu, dramatičnost je jedna od vezivnih niti. **Smrt Majke Jugovića i Banović Strahinja** su očiti primeri za to. Konflikti i raspleti i u drugim pesmama odvijaju se po relativno jedinstvenom modelu.

Kosovke pesme imaju nekoliko vidova tematskih celina: sudar sa neprijateljem — Banović Strahinja, Miloš Obilić, Musić Stevan; prodični odnosi — Jug Bogdan, ljuba Banović Strahinje i Banović Strahinja, car Lazar i carica Milica, Carica Milica i njena braća, Majka Jugovića, snahe i izginuli sinovi, ljuba Musića Stevana i Musić Stevan; etički odnosi — Banović Strahinja i ljuba kojoj prašta greh, knez Lazar i vojvoda Miloš Obilić, Kosovka devojka i kosovski junaci. Svaka od ovih tematskih celina u kosovskim pesmama izražena je dinamično, sa neizvešnošću i napetošću, a to doprinosi da je u ovim pesmama elemenat dramskog ustaljeno prisutan i da se ispoljava kao jedna od bitnih njihovih odlika.

Piše: Slobodan Ž. Marković

Tekst preuzet iz časopisa **Vuk u ogledalu svoga i našega vremena** | Glavni i odgovorni urednik Petar Tešić | Izdanje pripremili i uredili Milovan Vitezović & dr Stojan Kostić | Izdavač "Vesti" Užice 1987

 Sačuvana

na:

Prebaci se

=> Narodna epika